

Sınıfsal Açıdan Ekolojik Mücadele, Demokrasinin Açmazları ve Komünizm

Aykut Çoban

Son yıllarda hemen hemen Türkiye'nin her ilinde hidroelektrik, termik ve nükleer santrallere karşı, altın ve gümüş madenlerine karşı ve çeşitli kirletici endüstriyel faaliyetlere karşı tepkisel yoğunluğu giderek artan ve kitleselleşen ekolojik mücadeleler görülmektedir. Bunların kimileri kendi aralarında dayanışma ağları oluşturmuş olsalar da, genellikle birbirlerinden bağımsız bir mücadele yürütmektedirler. Benzer biçimde, ekolojik muhalefetle emek hareketi de karşılıklı olarak birbirine uzak durmaktadır. Birkaç istisna ve miting gibi ortak eylem alanında buluşma dışında, ekolojik mücadele ile emekçi kesimlerin, sosyalistlerin mücadelesi arasında çerçevesi çizilmiş bir işbirliği, organik ya da örgütsel birlik-telik sağlanabilmiş değildir.

Mücadelelerin birbirinden kopuk oluşuna ilişkin böyle bir verili durumdan hareket eden bu yazı, ekolojik ve sınıfsal hareketlerin mücadele ortaklığının kuramsal gerekçelerini ele almayı amaçlamaktadır. Mücadele ortaklığını gerekli kılan kuramsal unsurların varlığı gösterilebilirse, pratik siyasette yaşanan ayrışmanın, ekolojik ve sınıfsal mücadeleler olarak mutlak bir kategorileştirme sunmadığı ortaya çıkmış olur. Yazıda, kuramsal ortaklığın bütün gerekçelerini tüketmek yerine, mücadelenin zemini, içeriği ve stratejisiyle ilgili üç konuya odaklanılacaktır. Bir başka deyişle, yazıyı üç bölüme ayıran, üç tez, tartışmaya açılacaktır. Bunlardan ilki, ekolojik eşitsizlikle sınıfsal eşitsizlik arasındaki ilişki-

nin kurulmasına özgüdür. Bu ilişki, birleşik bir mücadelenin sınıfsal, toplumsal zemini bakımından ortaklaşma olup olmadığını aydınlığa kavuşturacaktır. İkinci tez, yalnızca demokrasi çerçevesine sıkışan bir mücadelenin kendi içeriği ve hedefleri bakımından etkin ve yeterli olup olmadığı sorusuna yanıt arayacaktır. Üçüncü tez ise, komünizmin, sınıfsal ve ekolojik hareketleri buluşturan bir ortak payda sağlayıp sağlamadığını araştırmaktadır. Bu tartışma, demokrasiyi değil de komünizmi gerçekleştirme hedefinin, birleşik bir mücadele stratejisi oluşturmak bakımından potansiyel olanaklar barındırıp barındırmadığı konusuna açıklık getirecektir.

I. Ekolojik ve Sınıfsal Örtüşme

Çevre politikası literatüründe yaygın olan bir görüş, ekolojik sorunların tüm insanlığın sorunları olduğunu ileri sürer. Buna göre, hepimiz aynı havayı soluyoruz, aynı sudan içiyoruz, ortaya çıkan kirlilikten birlikte etkileniyoruz. Bu sorunlar hepimizi etkilediği içindir ki, artık eski sınıf ayrımlarının, sınıfsal kategorilerin, burjuvazi ve proletarya biçimindeki temel sınıfsal çelişkinin, gelişmiş ve azgelişmiş ülke kutuplaşmasının da bir önemi kalmamıştır. Ekolojik sorunların sınıfsal belirlenimi yoktur, çünkü küresel düzeyde bütün insanlığın etkilendiği sorunlarla karşı karşıyayız. O kadar ki, er ya da geç fail ve kurban özdeşleşir. Ekolojik bir sorundan şu anda etkilenmemiş bir toplumsal kesim olsa bile, bu durumunu uzun süre koruyamayacaktır; çünkü örneğin hava ve su kirliliğinden korunmanın yolu ancak nefes almamak, su içmemek olabilir. Bu yüzden eğer bir ayırım yapılacaksa, bu, ekolojik sorundan henüz etkilenmemiş olanlar ile halen etkilenmiş olan kesimler arasında bir ayırım olabilir. Bu görüşün özeti, Ulrich Beck'in "yoksulluk hiyerarşiktir, ama kirlilik demokratiktir" sözüdür (Beck, 1992: 36-40). Bir başka deyişle ekolojik sorunlar, hiyerarşik sınıfsal bölünmeyi anlamsız kılan, etkilerine maruz kalmak bakımından herkesi eşitleyici bir etkiye sahiptir.

Böyle bir yaklaşımın mantıksal sonucu olarak sınıfsal ve ekolojik mücadeleye ilişkin iki iddia ileri sürülebilir. Bunlardan ilki, eksen farklılaşması iddiasıdır; sınıf hareketinin dar sınıfsal zemine, ekolojik hareketin ise tüm insanlığı kuşatan bir zemine oturmuş olmasıdır (örn., Bahro, 1989: 86-95). Nitekim eski ve yeni toplumsal hareketler ayırımı (örn., Offe, 1985), başka unsurlar yanında bu eksen farklılaşmasını da yansıtmaktadır. Ekolojik muhalefet ve Yeşil partiler sınıf mücadelesinin anlamını yitirmiş olmasının göstergeleri olarak sunulmaktadır. Klasik sağ-sol bölünmesinin ve emek-sermaye çelişkisinin önemini yitirdiği, temel sorunun doğa-insan çelişkisinde yattığı görüşü savunulmaktadır. İkincisi de, toplumda yoksulluk gibi toplumsal eşitsizlikler söz konusu olsa bile, zengin de

aynı ekolojik soruna maruz kaldığı için toplumsal eşitsizlikle ekolojik eşitsizlik arasında bir ilişki bulunmadığı iddiasıdır. Bu iki iddia bakımından, hem sınıf yerine insanlık biçiminde bir eksen farklılaşması yüzünden, hem de zaten ekolojik zararın eşitleyici etkisi nedeniyle sınıfsal ayrımlar anlamsızlaştığı için, ekolojik konuların sınıfsal etkileşimiyle uğraşmak boşuna bir çaba olacaktır. Böylece iki mücadelenin birbirlerinden ayrılmış olduğu değerlendirilmesine ulaşılabacaktır.

Günümüz Türkiye'sinde, dünya konjonktürüne paralel olarak sınıf hareketi durağanken, ekolojik tepkilerin dağınık olmakla birlikte yelkenlerini şişirdiği koşullarda, iki mücadelenin mevcut ayrılığı yukarıdaki iddialarla desteklenebilir. Böyle bir anlayış karşısında, bu yazıda savunulan birinci tez şudur:

Tez 1: Ekolojik mücadele, bir sınıf mücadelesidir; sınıf mücadelesi de ekolojik bir mücadeledir.

Ekolojik sorunlar, ilk bakışta insanlığın tümünü içine alan sorunlar gibi görünse de, toplumsal yapılardan ve toplumsal sınıf bağlamından kopuk değildir. Günümüz toplumlarının sınıfsal niteliği ortadan kalkmadığı gibi, ekolojik sorunlar bakımından toplumsal sınıflar arasında en az üç düzeyde eşitsizlik söz konusudur.

Birincisi, ekolojik sorunların yaratılması sürecinde oluşan eşitsizliktir. Bu eşitsizlik, ekosistem üzerinde en ağır yükü kimler oluşturuyor sorusuyla ilgilidir. Dünyadaki canlı yaşamı tehdit eden küresel bir sorun olarak nitelenen iklim değişmesi ve buna yol açan sera gazı salımları örnek olarak ele alınabilir. Birleşmiş Milletler bünyesinde hazırlanan bir rapora göre, dünyadaki her insan, zengin bir ülkede yaşayan bir kişiyle aynı ölçüde karbon salımına yol açmış olsaydı, bunu dengelemek için altı tane daha dünya gerekecekti. Her bir insan ortalama bir Amerikalı kadar karbon ayak izi oluştursaydı, dokuz dünyaya gereksinme duyardık. Florida'da sıradan bir iklimin neden olduğu bir yıllık karbon salımı, bir Afganın ya da Kamboçyalının tüm yaşamı boyunca yol açtığından fazladır. New York'ta yaşayan 19 milyon kişi, en yoksul 50 ülkede yaşayan 766 milyon insandan daha çok karbon salımına neden olmaktadır (UNDP, 2007). Ama New Yorklular arasında da ekolojik soruna yol açmak bakımından bir eşitlik yoktur. 19 milyon içinde ayrıcalıklı azınlık bir kesim ile evsizlerin, işsizlerin, yoksulların, dar gelirliilerin ve emekçilerin yol açtığı salım miktarlarının eşit olduğu düşünülemez. Asgari ücretle geçinen bir işçi ile sermayedarın, derenin suyunu küçük tarımsal üretim faaliyetinde geçinme amacıyla kullanan küçük köylü ile o dere üzerinde HES kuran bir yatırımcının o dere üzerinde oluşturduğu yük ve yarattığı ekolojik sorunlar arasında bir uçurum söz konusudur.

Kuzey Amerika'da ve Avrupa'da kişi başına yılda 83 kg, Afrika'da ise 11 kg et tüketilmektedir. Kişi başına düşen gelirle kişi başına et tüketimi arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Madalyonun öbür yüzünde ise artan et üretimiyle ekolojik sorunlar arasındaki ilişki vardır. Otlatma ve yem üretiminin yol açtığı orman-sızlaşma gibi unsurlarla birlikte, et üretiminin yol açtığı salım miktarının, dünya toplam sera gazı salımlarının yüzde 18 ile 25'i arasında olduğu hesaplanmaktadır. Çiftlik hayvanları üretiminde kullanılan su, küresel temiz su kullanımının yüzde sekizini oluşturduğu gibi, bu üretim su kirliliğinin önemli kaynaklarından da biridir (UNEP, 2012: 81-82). Türkiye'de asgari ücretin 740 Lira, kıymanın kilosunun 25 Lira olduğu düşünülürse, bu ücretle geçinen çalışan kesimin yılda ne kadar miktar et tüketebileceği ve bunun yol açtığı ekolojik baskı kestirilebilir. "Bizim eve kırmızı et girmez" diyen temizlik işçisi, et bakımından var olan toplumsal ve ekolojik eşitsizliği özetlemektedir (Güven, 2012).

Kısacası, hem gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler arasındaki, hem de toplum içinde sermaye kesimleri ile emekçi kesimler arasında, ekolojik sorunlara yol açmak bakımından esaslı farklar vardır. Bu durum, sorunun sınıfsal yönünü ortaya koyan bir göstergedir.

Ekolojik sorunlar bağlamında toplumsal kesimler arasındaki eşitsizliğin ikinci boyutu, ekolojik sorunlardan etkilenme düzeyleriyle ilgilidir. Her şeyden önce, soruna yol açanla soruna maruz kalan özdeş değildir. Sorunun oluşumunda en az pay sahibi olan emekçi kesimler, örneğin iklim değişmesinin etkilerinden en çok etkilenenlerdir. Dünyanın en yoksul ülkelerinde yaşayan her 19 kişiden biri iklim değişmesinin risklerine maruz kalırken, bu rakam gelişmiş ülkelerde her 1500 kişide bir kişiye yükselmektedir (UNDP, 2007). Ekolojik sorunların oluşmasında en çok pay sahibi olanlar, satın alma güçleri yüksek olduğundan sorunun etkilerinden ve risklerinden kaçınma olanağına da sahiptir. Bir yerleşim yerinin havası, suyu ya da toprağı kirlendiğinde, işini ve evini başka yerde yeniden kurabilecek olanlar, ekolojik zarardan mekânsal olarak uzaklaşabilecektir. Nükleer riskler gibi görece genelleştirilebilir riskler dikkate alındığında bile, sermaye sahipleri, radyoaktif kirlenmeden kaçınmak için gereken çözüm yollarını satın alabilecekleri düşüncesiyle hareket ederler (Plumwood, 2002: 85).

Buna karşılık, emekçi, yoksul, ezilen kesimlerin ekolojik sorunlardan ve risklerden kurtulma olanakları ya hiç yoktur ya da çok sınırlıdır. Bu kesimlerin yaşadıkları semtler, havası en kirli olan yerlerdir. Kentlerin konut alanlarındaki sınıfsal ayrışma gerekçelerinden biri, yüksek gelir gruplarının kirli, bakımsız ve kalabalık semtlerden uzaklaşma isteği olarak saptanmıştır (Geniş, 2009). Sanayi bölgelerinin çeperlerine yerleşmiş olan emekçi nüfusun maruz kaldığı ekolojik sorunlar saymakla bitmez. Kocaeli ilinde yer alan Dilovası Bölgesi bunun çarpıcı bir örneğidir. Dilovası Bölgesi, artık değer üretiminin en yüksek olduğu sanayi

bölgelerinden biridir. Ancak yaratılan kârlar işletme sahibinin; hava, su ve toprak kirliliği ve kirliliğin yol açtığı pek çok sağlık sorunları, hastalıklar ve ölümler ise sanayi bölgesinde çalışan işçilerin ve emekçi ailelerin payına düşmektedir (Yavuz ve Tanık, 2011). Çalışanların işyerinde maruz kaldığı çevre kirliliği, bilinen faktörler arasında insan sağlığını en çok tehdit eden risktir. Tarımda çalışan nüfus da tarım ilaçları nedeniyle benzer bir durumla karşıyadır (White, 1998: 64-65). Görülüyor ki, emekçiler hem işyerlerinde, hem de yaşadıkları mahallelerde ekolojik sorunların kaskacındadır.

Benzer biçimde, kapitalist toplumlarda temiz suya da ancak ekonomik gücü olanlar erişebilmektedir. Musluk suyunun kirli olması, siyanürlü olması ya da ağır metaller içermesi nedeniyle yurttaşlar şişelenmiş su satın almakta, buna ayıracak geliri olmayan yoksullar ise varsa mahalle çeşmesinden ve kuyudan su taşımak zorunda kalmakta ya da musluk suyunu kullanmaya mahkum olmaktadır. Ucuz olduğu için musluk suyunu kullananlar kendi sağlıklarını tehlikeye atarken, şişelenmiş su tüketenler, kaynak suyu kaynağının hızla tüketilmesinin bölge ekosistemi üzerindeki olumsuz etkilerine, şişelerde kullanılan plastiğin yarattığı ekolojik sorunlara ve şişe suyunun nakledilmesi, depolanması, pazarlanması gibi süreçlerde kullanılan enerjinin üretimi ve tüketimi sırasında oluşan ekolojik sorunlara katkıda bulunmuş olmaktadır.

Ayrıca ekolojik sorunlar, ezilen kesimlerin geçim kaynaklarını da yok etmektedir. Toprak kirlendiğinde, iklim değişikliğine bağlı olarak kuraklık ya da sel olduğunda ya da madende kullanılan siyanür yer altı sularını zehirlediğinde bir çiftçi; deniz kirlendiğinde ya da balık türleri yok olduğunda bir balıkçı; sermayedar kurduğu HES'ten kâr ederken HES nedeniyle dere kurduğunda o suya bağımlı köy topluluğu yaşamını sürdürmesini sağlayan ekolojik koşullardan yoksun kalır. Yapılan araştırmalar, dünyadaki yoksulların, gereksinmelerinin en az yüzde 80'ini biyolojik kaynaklardan karşıladığını göstermektedir (Dow ve Downing, 2011: 61). Hindistan'da gayri safi milli gelirin yüzde yedisi, ama nüfusun en yoksul yüzde onluk diliminin gayri safi gelirinin yüzde 57'si, besin, besin döngüleri, su gibi ekosistem varlıklarından sağlanmaktadır (UNHROHC ve UNEP, 2012: 22). Üretim etkinliği ekosisteme bağımlı olanlar başka yere göç etme olanağına da sahip değildir. Çiftçinin ve tarım işçisinin yaşamsal etkinliği toprağı, balıkçının denize, köylününki dereye, meraya ve ormana doğrudan bağlıdır. Göç etmek zorunda kaldıklarında yaşam koşulları daha da kötüleşir. Örneğin, Brezilya'da ormansızlaşma ve bunun sonucu olarak iç kesimlere yapılan göç, bölgedeki sıtma hastalığı yaygınlığını yüzde 500 artırmıştır (UNHROHC ve UNEP, 2012: 22). Demek ki, ekolojik sorunlar en çok emekçi ve yoksul kesimleri etkilemekle kalmaz, bağımlı oldukları ekosistemin unsurları bozuldukça, onları daha da yoksullaştıran sonuçlar doğurur.

Üçüncü eşitsizlik düzeyi ise, ekolojik sorunların siyasal olarak benimsenen çözüm yollarının yarattığı eşitsizliktir. Hakim görüşler çerçevesinde, ekolojik sorunlar ve etkileri tüm insanlığa mâl edildiği içindir ki, haliyle, çözümün gerektirdiği sorumluluk, yük ve maliyet de herkese dağıtılacaktır. Oysa az önce vurguladığım gibi, hem soruna yol açmak bakımından hem de etkilerine maruz kalmak bakımından bir eşitsizlik vardır. Durum böyleyken, herkesin yüke ve maliyete katlanması retoriği, mevcut ekolojik eşitsizlikleri daha da artırır. 1992 Rio Konferansı Deklarasyonu'nda benimsenen, ekolojik bozulmaya yol açanların daha çok sorumluluk üstlenmesini vurgulayan, "ortak ama farklılaşmış sorumluluk ilkesi", uluslararası ilişkiler alanında yalnızca sözde kalmıştır. İklim görüşmelerinde en temel anlaşmazlık noktası, tarihsel olarak en çok karbon salımına yol açan gelişmiş ülkelerin, buna uygun sorumluluk üstlenmek yerine, az gelişmiş ülkelerin salım miktarını azaltan önlemleri benimsemesi koşulunu ileri sürmeleridir. "Hepimiz aynı gemideyiz", "tek bir dünyamız var", "ortak geleceğimiz", "istediğimiz gelecek" gibi uluslararası resmi belgelere ve raporlara başlık olarak seçilen sloganlar, toplumlar arasında ve toplum içinde var olan ekolojik eşitsizlikleri örten perde işlevine bürünerek, ekolojik bozulmanın gerçek sorumlusu olalım olmayalım hepimizin, çözüm bulmanın gerektirdiği ekonomik ve toplumsal maliyetleri üstlenmemiz için yapılan çağrılara dönüşmüştür.

Uluslararası alanda olduğu gibi, ulusal çevre politikaları da, ekolojik eşitsizlikleri ve farklılıkları görmezden gelerek çözümleri "ortak sorumluluk" gereği herkese dağıtır. Nedenlerini II. Bölümde göreceğimiz bu dağıtım da, aslında, eşitsiz biçimde gerçekleşir. Sorunun oluşmasına katkısı en az olan kesimler, politikaların "çözüm" olarak getirdikleri uygulamaların ekolojik yüklerine ve sonuçlarına da maruz bırakılırlar. Sermaye birikim çarklarını döndüren tüketim her gün artarken, enerji talebinin karşılanması ve atıkların bertaraf edilmesi için yürürlüğe konan çözümlerin gösterdiği gerçek budur. Enerji üniteleri, tehlikeli atık işletmeleri, çöp alanları, atık depolama, yakma ya da bertaraf işletmeleri gibi kirlilik yaratan etkinlikler, tüketim düzeyi düşük olan, dar gelirli grupların, yoksulların, göçmenlerin, etnik toplulukların yaşadıkları yerleşim alanlarında inşa edilmektedir (Szasz ve Meuser, 1997; Sicottea, 2010).

Ekonomik acı reçeteler gibi, ekolojik acı reçeteler de emekçi kesimlerin önüne konur. Ülkenin enerji gereksinmesinden söz eden hükümetler ve sermaye gruplarının temsilcileri, ya termik, ya nükleer, ya da hidro elektrik santralleri, daha doğrusu bu üçünü çözüm seçenekleri olarak halkın önüne koyarlar. Nükleer, karbon salımına yol açmadığı için iklim değişikliğinden kaçınmanın bir yolu olarak, derelerin üzerindeki HES'leri nükleerin, termiği de HES'lerin alternatifiymiş gibi sunarlar. Ama kalkınmanın kapitalist niteliğini yok sayarlar. Kapitalizmde

sermayenin bekası için üretim ve tüketime artması gerektiğini, üretimin artması için de her zaman daha çok enerjiye gereksinme duyacağımız gerçeğini, bu kısır döngüyü tartışma dışında bırakırlar. Benzer biçimde, dış borçların ödenmesi için yer altındaki altınların çıkarılması gerektiğini vurgulayan hükümetler, kullanılan bu dış borçların sermayenin yararına kullanılmış olduğunu, ama ceremesini neden maden alanlarındaki köy topluluklarının çekmek zorunda kaldığını görmezden gelirler.

Üç düzeyde ortaya çıkan bu gibi ekolojik eşitsizliklerin temelinde ise kapitalizmin işleyiş mantığı yatar. Kapitalist ülkelerde ekolojik sorunların kaynağında, sürekli genişleme üzerine kurulu üretim ve tüketim yapıları vardır. Üretim ve tüketim, kârlılık düzeyinin korunarak sermaye birikiminin sürmesini sağlayacak biçimde örgütlenmiştir. Marx'ın da vurguladığı gibi, kapitalizmde üretilen tüm değer, emeğin ve doğanın sömürüsü üzerine temellenmiştir (Daha geniş bir tartışma için bkz Çoban, 2012: 100-102). Sermayedar ne doğal kaynakların tükeniyor olmasıyla, ne GDO'lu ürünlerin biyoçeşitliliği tehdit etmesiyle, ne Dilovası'nda yaşanan ekolojik sorunlarla, ne Çalışma Bakanlığı'nın açıkladığına göre son on yılda ayda ortalama olarak 90 işçinin ölümüyle sonuçlanan "iş kazaları"yla, ne kot taşlamada kullanılan silis tozunun emekçinin akciğer kanserine yakalanmasına yol açmasıyla, ne de dereler üzerinde kurulan HES'lerin ekosistemi ve köy topluluğunun tarımsal ve kültürel değerlerini yerle bir etmesiyle ilgilidir. Sermayedar, sermaye birikiminin mantığına uygun olarak, yaptığı yatırımdan en kısa sürede en yüksek kârı elde etmeyi düşünür.

Burkett'in belirttiği gibi, sermaye için işgücü ve doğanın kullanım değeri, sermaye birikiminin basit araçlarıdır. Sermaye, doğal koşulları yalnızca araçsal bir çerçevede ele alır. Buna karşılık üretim araçlarından toplumsal olarak ayrılmış olan emekçiler, hayatta kalmak ve gelişim göstermek için kullanım değerine gereksinme duyarlar; üretim etkinliğine değer biriktirmek için değil, kullanım değeri elde etmek için katılırlar. Bu bakımdan, emekçiler için kullanım değerleri, başka bir amacın araçları değildir; amaç ve araç olarak insan gelişimini temsil eder. Emeğin doğayla araçsal olmayan ilişkisi, doğanın, en azından ilkesel olarak kendinde bir amaç olarak değerlendirilmesine denk düşer. Bu bağlamda, emeğin kullanım değeri yöneliminin siyasal bir anlamı vardır: Sermayenin doğayı tahrip etmesine karşı emeğin mücadelesi, emeğin sermaye tarafından sömürülmesine direnişi kadar kaçınılmazdır. Bu iki mücadele, aslında, sermayenin, emeği ve doğayı boyunduruk altına almasına karşı yürütülen tek bir direnişin iki yönüdür. Bu iki mücadele, insanlığın daha ekolojik ve daha insansal gelişme içinde refahı üretmesini sağlayacaktır. Bunun gerçekleşmesi, işçilerin, toplulukların, çevrecilerin ortak ekolojik çıkarlar etrafında bağ kurma ve birleşme yeteneğine bağlıdır (Burkett, 1999: 215-16).

Kapitalizmde hem doğa, hem de emek, kapitalist sınıfların kârlılık ilkesiyle sürdürdükleri üretim etkinliklerinin birer aracından başka bir şey olmadığı içindir ki, emeğin sömürüsüne karşı verilen mücadele ile doğanın yağmalanmasına ve sömürülmesine karşı verilen mücadele birbirinden ayrı değildir. İşçi sınıfının kazanımlarının emeğin sömürüsünü dizginleyerek sermayenin bir engeline dönüşmesinde olduğu gibi, doğanın sömürüsüne karşı ekolojik mücadele de sermayedarın önünde, kârlılık oranının önünde ve nihayet sermaye birikiminin önünde bir engel oluşturur (O'Connor, 1998: 169-70).

Her ekolojik mücadele, kapitalizmi ve kapitalist ilişkilerin sürmesini siyasal ve hukuki olarak mümkün kılan devleti, mücadelenin merkezine yerleştirmiyor olabilir. Belirli bir ekolojik soruna odaklanarak, dar bir alanda ve yalnızca yerel dinamiklere dayanarak mücadele etmeyi benimsemiş gruplar olabilir. Bu mücadele biçimi çeşitli gerekçelere de dayandırılabilir. Bununla birlikte, ekolojik sorunların sınıfsal boyutları netleştikçe, mücadelenin merkezinin, sorunun kaynağı olan kapitalizme doğru kayması kaçınılmazdır. Benzer biçimde, sınıf hareketinin de, ekolojik eşitsizliklerin sınıfsal bağlamını dikkate alması mücadele stratejisini derinleştirici bir öge olacağı gibi, ekolojik mücadeleye açılmasına da katkıda bulunacaktır.

II. Sınıflı Toplumda Demokrasinin Büyüsünü Bozmak...

Buraya kadar, ekolojik eşitsizliklerin sınıfsal belirleniminin, sınıfsal ve ekolojik mücadele biçiminde ayrılan katmanların geçişkenliğinin maddi unsurunu sağladığını görmüş olduk. Kapitalist sınıfların emek ve doğa sömürüsüne karşı gelişen mücadeleler, nesnel unsura uygun olarak, birleşik bir mücadeleye dönüşecekse, bu, demokrasi parantezine alınmış bir mücadele mi olacaktır? Bu sorunun ekolojik bir perspektiften yanıtını araştırmak üzere, tartışacağım ikinci tez şudur:

Tez 2: Ekolojik mücadele ile demokrasi mücadelesi arasında olumlu bir ilişki olmakla birlikte, ekolojik mücadele burjuva demokrasisinin çerçevesi ile sınırlı kalamaz.

Bir yandan, yurttaşın çevrenin korunması için katılım olanakları, siyasal yapının ve siyasal kültürün özellikleriyle biçimlenir. Hakların ve özgürlüklerin gelişkinlik düzeyi, hak arama ve örgütlenme özgürlüğünün önünde görünen ve görünmeyen engellerin bulunmaması, siyasal kültürün çoğulculuğa yatkınlığı, siyasal kurumların toplumsal sınıfların ve çıkar gruplarının farklılaşan toplumsal taleplerine yanıt üretme duyarlılığı gibi özellikler katılımı etkiler. Gelişmiş ve yerleşmiş bir demokraside ekolojik mücadele için daha elverişli koşulların bulunduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan, ekolojik mücadelenin demokratik kurumların ve sü-

reçlerin gelişmesine katkısı olur, çünkü (dilekçe hakkı, bilgi alma hakkı, yargıya başvurma hakkı, çevre hakkı, yaşama hakkı, ifade özgürlüğü, sendikal haklar, örgütlenme özgürlüğü, toplantı ve gösteri özgürlüğü vb.) haklar ve özgürlükler, bu mücadeleler sırasında ete kemiğe bürünür. Bu açıdan bakıldığında, ekolojik mücadelenin, aynı zamanda demokrasinin gelişmesine katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz. Mücadele, hukuka aykırı uygulamalardan vazgeçilmesi yönünde siyasal talep ve toplumsal baskı oluşturur. Mücadele, örgütlülüğü ve örgütlenme düzeyini artırır, siyasal katılım yollarını genişletir, yurttaşı yalnızca seçim zamanı siyasal sürece katılan pasif bir aktör olmaktan çıkartır. Yurttaşların verdiği kararlı mücadele, katılımı olanaklı kıldığı gibi, ekolojik sorunların çözümü için de kilit önemdedir, çünkü ekolojik bir sorunu siyasal gündeme taşıyan toplumsal bir talebin olmadığı yerde, sermaye ile ilişki içindeki siyasal iktidarın sorunu çözecek politikaları kendiliğinden geliştirmesi pek rastlanan bir durum değildir.

Bununla birlikte, demokrasinin büyümesini bozmaksızın, demokrasi, katılım ve benzeri kavramların gücü abartılırsa ekolojik mücadele bir çıkmaza saplanıp kalma tehlikesini içinde barındırır. Ekolojik mücadele açısından demokrasinin büyümesini bozmaya yönelik olarak birkaç nokta üzerinde durabiliriz.

Birincisi, liberal demokratik sistemin kurucu ilkelerinin yol açtığı çelişkilerle ilgilidir. Bu sistemin önemli özelliklerinden biri, kendi çıkarının peşinden koşan, egoist birey varsayımıdır. Hatta neoliberalizmle birlikte, insan davranışlarının tüm alanlarda ekonomik olarak hesaplanabilir olmasını ve hesaplanması öngören bir fayda-maliyet analizinin yaygınlaşması ve böylece siyasal, kültürel ve doğal olanın tümüyle ekonomileştirilmesi olgusu gözlenmektedir (Adaman ve Madra, 2012). Sadece ekonomik özendiricilere göre davrandığı söylenen liberal bencil bireyin arzu ve isteklerinin karşılanmasına yönelmiş böyle bir üretim ve tüketim örgütlenmesi ise, ekolojik bozulmanın önlenmesi gibi kolektif bir amacı gerçekleştirmenin önünde ekonomik, siyasal ve ideolojik bir engel oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, liberal demokraside, egoist birey-toplumsal amaç gerilimi doğar. Örneğin, tüketici-bireyin isteklerinin tatmin edilmesi çabasıyla, ekolojik sorunlar gibi çeşitli kesimleri eşitsiz biçimde etkileyen kamusal sorunları çözme çabası arasında böyle bir gerilim vardır. Kapitalist iktisadi siyasal sistem, kendisinin yarattığı bu gerilimi, kurucu ilkesinin gereği olarak bireyin çıkarlarının karşılanmasına yönelik yeğlemelerle aşmaya çalışacaktır. Bu bakımdan, ekolojik mücadelelerde öne çıkarılan ekosistemin korunması, çevre hakkının gözetilmesi, suya erişim hakkının sağlanması, çevre ile yerel topluluğun ilişkisine zarar verilmemesi gibi taleplere, bireyin mutluluğu, bireyin refahı, bireysel girişim özgürlüğü, ekonomik zenginlik, kalkınma, enerji açığı vb. kavramlarla karşı argüman oluşturulması şaşırtıcı değildir.

Liberal demokrasilerde bireysellik-toplumsallık gerilimine benzer bir başka yapısal sorun, minimum devlet-ekonomiye müdahale gerilimidir. Bu gerilim, ekolojik sorunlar karşısında ve bu sorunların çözülmesi için ekolojik muhalefetin talepleri yoğunlaştığında, devletin, çevre değerlerinin korunması için kurullar, kurumlar ve yönetimler oluşturarak müdahalesi gündeme geldiğinde ortaya çıkar. Benzer biçimde, emekçi kesimlerin gereksinmelerini karşılayacak kolektif mal ve hizmetlerin sağlanması yönünde ekonomiye müdahale talep edildiğinde de aynı şey olur. Liberal demokrasilerde toplumsal amaçlar için ekonomiye müdahale, birey özgürlüğünü ortadan kaldıran, girişimcinin haklarını sınırlandıran bir mekanizma olarak sunulur. Birey özgürlüğünün koşulu olarak kurgulanan minimum devlet ilkesi, yani "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" şiarı, ekolojik mücadelelerin, çevreyi ve insan yaşamını tehdit eden ekonomik faaliyetlere devletin müdahale etmesi, engel olması, izin vermemesi gibi talepleri karşısında örülen siyasal ve ideolojik duvarın yapı taşlarını oluşturur.

Bireyle toplumsal yaşamı birbirinden ayıran ekonomik liberalizme karşı çıkan Alain Touraine (1997: 79), gelir dağılımındaki eşitsizliğe müdahalede olduğu gibi toplumsal karşılıklı bağımlılığı sağlayan devlet müdahalelerini savunur. Ancak bu gibi görüşlerin göz ardı ettiği nokta, Keynesçi politikalar ve refah devleti uygulamaları biçimine bürünen ya da ekonomik krizleri aşmak için yapılan müdahaleler, yiten toplumsallığın çaresi olmamıştır (Çoban, 2002: 126-8). Çünkü kirliliğin azaltılması, kaynak rezervinin korunması gibi nedenlerle de kapitalist devlet ekonomiye müdahale ettiğinde, öncelikle sermaye birikiminin gereksinmelerini karşılamaya yönelir. Bu bakımdan, müdahale eden devletin kapitalist niteliği önemli bir parametredir. Asıl sorun da, ekolojik ve toplumsal mücadelelerin toplumsal denetim talepleri sermaye kesimlerinin karşı talepleriyle çeliştiğinde yaşanır. Ekolojik ve toplumsal gerekçelerle ekonomiye siyasi müdahale talebi dile getirildiğinde, toplumsal hareketlerin bu talebinin karşısına minimum devlet ilkesi dikilir. Devletin kapitalist niteliği dikkate alındığında, bu demektir ki, liberalizmin ekolojik panzehri ekonomiye müdahale değildir; tam tersine liberal demokraside minimum devlet ilkesi, ekonomiye ekolojik müdahale talebinin panzehiri olarak işlev görür.

Liberal düzende aile ve ekonomi özel alan sayıldığından demokratik denetimin dışına düşer. Benzer biçimde, doğa üzerinde yaygın etkisi olan, ama özel alan sayılan ekonominin çerçevelediği tüketim ve üretim de, böylece, demokratik sorumluluktan muaf kılınmış olur. Liberal kuram bireyi, tüketim ve arzusunun karşılandığı alan olarak özel alana yerleştirir. Yurttaşlık, siyaset ve yaşamın kolektif biçimlerinin kamusal dünyası ise özel alan için araçsal işlevi dışında önemsizleştirilmiştir (Plumwood, 1995: 153).

Touraine, odağında tüketici birey olan tüketim toplumunun ilacı olarak da toplumsal bağlara ve toplumsal alanlara yönelmeyi öngörür. Demokrasinin tüketim özgürlüğüne indirgenerek anlam kaymasına uğramış olması nedeniyle, "özgürlükçü demokrasi"yi tartışmaya açar. Demokrasiyi, malların bireysel tüketimi olarak değil de, toplumsal seçimlere geçme çabası olarak, kişisel özgürlüğü toplumsal bütünleşmeyle uyuşturma arayışı olarak görmeyi önerir. Bu geçiş, tüketici birey yerine önce yurttaşın, sonra da kişisel özgürlük ve toplumsal sorumluluk alanını genişletme yeterliği ve istenci olan öznenin belirmesi demektir. Böylece, ona göre, tüketim toplumuyla demokrasi arasında bir karşıtlık yoktur (Touraine, 1997: 20-33; 183-199).

Ama bir uyuşma da yoktur. Daha doğrusu, tüketim toplumunun işleyişi, toplumsal bağların kurulmasına, üretime ayrılan kaynakların toplumsal denetimine, toplumsal seçimlere yönelmeye ne gereksinme duyar, ne de fırsat verir. Tüketici olarak nesneler dünyasına davet edilen bireyin, ekolojik ve toplumsal sorumluluklarını genişleterek varacağı, tüketim toplumundaki son uğrak "yeşil tüketim"dir. Kapitalizm, çevreci toplumsal duyarlılıkları ticarileştirerek, ekolojik sorumlulukla tüketici birey davranışını yeşil tüketim reyonunda bütünleştirmiş olur. Kapitalizmin sermaye birikimiyle dolayımlanmış üretim-tüketim kısır döngüsüyle hiçbir eleştirel hesaplaşma içinde olmayan yeşil tüketici, ekolojik etkisi görece az olsa da payına düşen tüketimden geri kalmamış olur. Tüketim toplumu, yarattığı hileli gereksinmeleri tatmine yönelik olarak doğal kaynak ve enerji kullanımı, karbon salım miktarı, atık yığını vb. bakımlardan toplumsal yaşamın ekolojik koşullarını bozan ve yok eden niteliğiyle, demokrasi bir yana, toplumsal yaşama bir tehdit oluşturur.

Ekolojik mücadele açısından liberal demokrasinin yetersizliğini gösteren bir başka öge ise kanun önünde eşitlik ilkesidir. Bu ilke, herkesin eşit olduğu, kimseye sınıf, ırk, etnik, cins, din, dil, vb. nedenlerle ayırım yapılmadığını anlatır. I. Bölümde belirttiğim gibi, gerçekte, toplumun tüm kesimleri ekolojik sorunların etkilerine eşit biçimde maruz kalmazlar. Ekolojik riskler, toplumdaki eşitsizlik yapıları gözetilerek, iktisadi ve siyasal olarak dezavantajlı, ezilen ve sömürülen kesimler üzerine yığılır. Böylece toplumsal eşitsizlikler ekolojik eşitsizliklerle katmerleştirilir. Herkesi kanun önünde eşitleyen ve eşitsizlikleri örtbas eden liberal demokraside yok sayılan toplumsal eşitsizlikler ortadan kaldırılmadan, ekolojik eşitsizliklerin giderilmesi kolay değildir. Bu nedenle, ekolojik mücadele, kanun önünde biçimsel eşitliğin çekiciliğine kapılmadan, ekolojik ve toplumsal eşitsizlik olarak her iki tür eşitsizliğe karşı aynı anda mücadele etme perspektifine sahip olmalıdır. Toplumsal adalet ve ekolojik adalet için mücadele birbirinden ayrılmaz.

Son olarak, ekolojik mücadele bakımından yargıya başvurma hakkının bulunduğu olanaklar ve içerdiği sorunlar üzerinde durulabilir. Demokrasi, hukukun üstünlüğü ya da hukukun egemenliği ilkesine bağlıdır. Yargı yollarına başvurarak hukuk mücadelesi yürütmek, sermayeyi ve devleti hukukun sınırları içinde tutma sonucunu doğurabilir. Türkiye’de pek çok örnekte, haklı olarak, direniş mücadelesi ile hukuk mücadelesinin birlikte yürüdüğünü görmekteyiz. Bergama’daki altın madenine karşı, içlerinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de olmak üzere pek çok mahkemeden, faaliyetin hukuka aykırı olduğu yönünde kararlar çıkarılmış, bu anlamda hukuk mücadelesi başarıya ulaşmıştır (Çoban, 2010). Benzer biçimde, HES’lere karşı mücadelelerin talebi sonucunda mahkemeler çok sayıda yürütmeyi durdurma ve iptal kararı vermiştir (Epli, 2012). Bununla birlikte, farklı mahkemelerin tersi yönde yargı kararları ya da aynı mahkemenin üyelerinin değişmesiyle birlikte tersi yönde kararları olabildiği gibi (Hürriyet, 29.7.2011), yargı kararlarına uymayarak, yargı kararlarının arkasına dolanarak, bu kararlara da dayanak oluşturan yasaları değiştirerek ya da yeni yasalar yaparak ekosisteme zarar veren ve insan yaşamını tehdit eden faaliyetlerin sürdürülmesi sağlanmaktadır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 12 Eylül 2010 referandum sonuçlarının ardından yaptığı değerlendirmede, “üstünlerin hukuku değil, hukukun üstünlüğü”, “kralların değil, kuralların egemenliği” demiştir, oysa başbakanlığını yaptığı hükümetler çevreye zarar veren faaliyetlere, mahkeme kararlarını hiçe sayan yeni idari işlemler oluşturarak ve gerektiğinde mevzuatı değiştirerek izin verme konusunda on yıldır tutarlılık sergilemektedir. Bu, demokrasilerde hukukun politiko-ekonomik sınırları ile ilgili yapısal bir durumdur.

Bu konuda Arundhati Roy’un Hindistan’a ilişkin saptamalarından yararlanılabilir. İnsanlar yoksullaştırılıp mülksüzleştirilirken, devlet ortaya çıkan huzursuzluğu bastırıp denetlemek için farklı yöntemlere başvurur. Bunlardan biri de “hukukun egemenliği”nin tesis edilmesidir. Hukukun egemenliği, genellikle adalet ilkesinden ayrılmış biçimde iş görmektedir. Hukukun egemenliği, içinde uygulandığı bağlamda anlam kazanır. Hangi yasaların geçerli olduğu ve yasalar da yapılan değişiklikler (örn., Türkiye’de doğal sit alanları dahil doğanın sermaye tarafından yağmalanmasını sağlayan düzenlemeler, yargıya başvurmayı güçleştirmek üzere mahkeme harçlarının ve bilirkişi ücretlerinin artırılması); yasaların kimleri ve neyi koruduğu (örn., HES şirketleriyle yapılan su kullanım hakkı anlaşmaları; acele kamulaştırma kararları) ve yasaların kimler tarafından ve nasıl korunduğu önemlidir (örn., özel yetkili mahkeme düzeni, Danıştay Başkanı’nın yürütmeyi durdurma kararlarını kastederek “Ne varsa durduruyoruz. Yok, durdurma yok artık” açıklaması (Hürriyet, 15.5.2012)). Howard Zinn’in dediği gibi, “hukukun egemenliği, zenginliğin ve gücün eşitsiz dağılımına aykırı düşmez, bilakis, hukukun otoritesine dayanarak eşitsizliği pekiştirir. Zenginlik ile yok-

sulluğu öyle karmaşık ve dolaylı şekillerde dağıtır ki, kurbanlar sersemeye döner” (Zinn’den aktaran Roy, 2010: 188-89). Hukukun egemenliği ve bu ilkenin test edilmesini sağlayan yargı yolu, eşitsizliği hukuki açıdan istikrara kavuşturur. Bu gerçeğin farkında olmak, ekolojik mücadelenin, bir tarafta verili hukuk düzenine sadakatle bağlı olmakla, öbür tarafta yargıya başvurma hakkını kullanmakla birlikte adil bir yeni toplumsal düzen yaratma arayışında olmanın arasındaki farklılığın gerektirdiği strateji değişikliğini tartışmaya açmasını kolaylaştırabilir.

Liberal demokrasinin büyümesini bozmaya yönelik tartışmanın ilk ayağı yukarıda tartıştığımız ilkelerdir, ikinci ayağı ise katılım mekanizmalarıyla ilgilidir. Özellikle son yirmi yıldır “katılımcı demokrasi”, “radikal demokrasi”, “yönetişim”, “müzakereli demokrasi”, “agonistik demokrasi” gibi yaklaşımların gelişmesiyle birlikte, demokrasinin kuramsal olarak yeni varyantları, bireyin çıkarları ile kolektif çıkarlar arasındaki gerilimi çözmenin yolları olarak savunulur oldu. Önerilen bu demokrasiler, liberal demokrasinin sorunlarını tescil etmiş olurlar. Bununla birlikte, bu önerilerin de kendi açmazları vardır.

Katılımcı demokrasinin daha etkili çevre kararlarının oluşmasını sağladığı ileri sürülür. Çeşitli gruplar ve görüşler kararlara katıldığında, kararları, güç sahiplerinin, elitlerin ve uzmanların çıkarlarından çok, kolektif ekolojik rasyonalite biçimlendirir (Hayward, 1995: 220). Çeşitli çıkar grupları, farklı kesimler, sivil toplum örgütleri, çevreciler ve benzerleri, katılım süreçlerine eşit haklarla katılan paydaşlar olarak ekolojik karar alma sürecinde herkesin kolektif çevresel çıkarlarını karşılayan ortak iyiyi oluştururlar. Oysa, belirtmek gerekir ki, toplumsal eşitsizliklerin sürdüğü koşullarda, ne katılımcı karar alma süreci, ne de bu sürecin çıktıları, çevrenin korunmasını ve ekolojik adaleti mümkün kılar. Çünkü tüm paydaşların sürece eşit biçimde katıldıkları ve eşit söz hakkına sahip oldukları, bir yanılsamadan ibarettir (bkz. Keleş, Hamamcı, Çoban, 2012: 371-79).

Gerçekten de, ekonomik ve siyasal güç eşitsizlikleri, katılım süreçlerine olduğu gibi yansır. Sermaye kesimlerinin katılım mekanizmalarına nüfuz etme gücü, harekete geçirdiği aktörler ve satın aldığı uzmanlık bilgisi ile küçük bir çevreci grubunki hiçbir biçimde birbirine denk değildir. Örneğin, karar alma mekanizmalarına katılan çeşitli paydaşların medyadan yararlanması adil değildir. Medya, oluşan ya da oluşma potansiyeli olan ekolojik zararlardan haberdar olmak, bilginin yaygınlaşması ve yerel toplulukların ekolojik deneyimlerinin paylaşılması gibi noktalarda, ekolojik bakımdan önemlidir. Dezavantajlı kesimlerin maruz kaldığı ekolojik zarar konusunda toplumun haberdar edilmesi, ekolojik eşitsizlikler konusunda aydınlatılması, çevrenin korunması için kamuoyu oluşturulması, liberal demokrasinin medya sisteminin özellikleri nedeniyle bin bir güçlüklerle karşılaşır. Medya, kim, nerede, kiminle, nasıl eğlendi gibi konulara, bir

başka deyişle ekonomik ve siyasal gücü elinde tutanların yaşamlarına ve sorunlarına geniş yer verir, ama Tuzla tersanelerinde çalışan işçilerin çalışma koşulları ancak işçiler öldükçe kısa bir haber olarak dile getirilir. Bir biyoteknoloji şirketinin yeni geliştirdiği GDO'lu bir ürün dünyada açlığın çaresi olarak müjdelenirken GDO'lu tarımın çiftçinin üretim etkinliği ve ekosistem üzerindeki etkileri ya da bir çimento fabrikasının yol açtığı kirlilik nedeniyle tarımsal ürün kaybı yaşayan çiftçinin durumu ve bu kirliliğin doğaya verdiği zarar haber değeri taşımaz. Demokrasilerde dördüncü güç olarak nitelenen medyanın ekolojik gündemin oluşturulması açısından etkisi, genellikle sermaye kesimlerinin yararına olarak manipülatiftir ve ekolojik mücadele içinse nadiren olumlu sonuçlar verir.

Ekolojik zarardan potansiyel olarak etkilenecek olanların kararların alınmasına katılmalarını zorlaştıran bir başka unsur da, demokrasideki temsil sistemidir. Demokrasi halkın tercihlerinin toplanmasının sağlanması usulü (procedural democracy) olarak ele alınırsa, temsili sistem, tercihlerin toplanmasının yaygın biçimde kullanılan bir yoldur. Ekolojik kararlar, seçilmiş temsilcilerin belirttikleri tercihlerin sonucu olarak oluşur. Toplumdaki çeşitli tercihlerle temsilcilerin tercihi arasında bir açığı bulunup bulunmadığı gibi temsili demokrasinin genel sorunları görmezden gelinirse, bu yazının konusu bakımından daha önemlisi, temsilci seçme yeterliği olmadığı iddiasıyla temsil sisteminin dışında bırakılanların durumudur. Dışarıda bırakılanlara örnek, ekosistemin unsurları ya da bütünü, doğa, biyolojik çeşitlilik, dere, orman, hayvanlar, gelecek kuşaklardır. Bunlardan birini temsil ettiği iddiasıyla karar alma sürecinde yer almak isteyenler olabilir; ama temsil sistemi, seçilmemiş temsilciliğin statüsünü tanımaz. Temsil sisteminin mevcut kuralları içinde, bunlar için seçilmiş temsilcilik oluşturmak da olanaksızdır. Michael Saward (2006: 415), demokratik siyasetin, hayvanların çıkarları adına konuşma talebi gibi temsil iddialarının yeni biçimlerini hesaba katması gerektiğini vurgular. Bu gibi durumlar için kapsamlı bir tartışma yürüten Eckersley (2004: 111-38), olası bir ekolojik zarardan potansiyel olarak etkilenecek riskli olan, ama temsil sisteminde yer alma niteliğine sahip olmayan ekosistemi ve gelecek kuşakları temsil edenlerin demokratik müzakereye katılmasını savunur. Böylece ortaya çıkacak olan "ekolojik demokrasi", etkilenenlerin demokrasisi değil, etkilenenler için demokrasi olacaktır. Eckersley'e göre, ekolojik demokrasiyi gerçekleştirmenin en iyi aracı "müzakereci demokrasi"dir (deliberative democracy). Müzakereci demokraside kararlar ve eylemler, müzakereye yer alanların karşılıklı olarak birbirlerinin argümanlarını anlamalarını, daha akla yatkın argümanların gelişmesini ve paylaşılmasını sağlayan özgür bir diyalog ortamında oluşur. Böylece müzakere, bencil çıkarları yansıtan argümanlardan uzaklaşıp, doğanın korunması ya da gelecek kuşakların haklarının gözetilmesi gibi genelleştirilmiş rasyonel argümanlara yönelten mekanizmadır.

Benzer biçimde Dryzek'e göre de, ekolojik demokrasi, tercihlerin toplanmasına dayanan liberal demokraside oluşmaz, çünkü liberal demokrasi tercihte bulunan insanla, tercihleri olmayan doğa arasında sınır çizer ve doğayı baştan dışarda bırakır. İnsanla doğa arasında çekilen bu sınırın üstesinden gelen eşitlikçi bir siyaset, müzakereci demokraside gerçekleşir. Kuşkusuz, insanla doğanın söylem kapasiteleri bakımından bir eşitlik değildir bu. Ama, ilk olarak, doğa, müzakere edilen düşüncelerin siyasetinde eşitliği elde eder. Ekolojik iletişim, salonda bulunanların siyasetinden uzaklaşıp ya da hazırunun çıkarlarına dayalı siyaseti genişleterek, doğayı savunan argümanları da içeren düşüncelerin siyasetine ulaşmayı gerektirir. Bu, Eckersley'nin de (2004: 116), "genişletilmiş düşünme" olarak, dışarıda bırakılan doğa gibi "öteki"lerin siyasete içerilmesi olarak vurguladığı noktadır. İkinci olarak da, insansal olmayan doğa, insanların dinleme kapasitelerine yönelen eşit taleplerde bulunabilir. İletişimin söze dayalı olması gerekmez, insanlar arasında olduğu gibi insanın doğayı dinlemesi, kirlenme, bozulma, yok olma gibi doğadan gelen sinyallere kulak vermesi biçiminde olabilir. Çevre durum raporları, çevresel etki değerlendirmeleri, dinleme kapasitemizi geliştiren kurumsal araçlardır. Müzakereci demokrasi bakımından, doğayla iletişimin engellerini ortadan kaldırmak, ekolojik zarara en yakın olanlardan gelen uyarıcı sinyalleri dinlemek önemlidir (Dryzek, 2000: 140-51).

Liberal söylem kişinin çıkarını en iyi kendisinin değerlendirebileceğini ileri sürer. Buradan yola çıkıldığında, doğanın çıkarını ve ne istediğini nasıl bilebiliriz yönündeki bir soru, doğayı siyasete içermenin engellerinden birine işaret edecektir. Doğa ya da insan dışında kalan doğanın unsurları kendi çıkarını bilemeyeceğine ve bilseydi de bunu talep edemeyeceğine göre, liberal demokraside doğanın korunması, siyasetin dışında kalacaktır. Müzakere yandaşları, doğayla iletişimin mümkün olduğu tartışmasını yaparak, bu engelin aşılabileceğini vurgularlar. Ekosisteme kulak vererek onun talepleri saptanabileceğine göre, ikinci olarak da, bu taleplerin temsilcileri kimler olacak sorusuna yanıt ararlar. Eckersley (2004: 132-34), çevresel ilgileri, Yeşil partilerin, çevreci sivil toplum örgütlerinin ve yerel toplulukların temsil etmelerinin mümkün olduğunu belirtmekte ve bunlara ek olarak, bağımsız çevre savunucuları bürolarının yerel ve ulusal ölçeklerde kurulmasını önermektedir. Üçüncü olarak ise, müzakereci görüşü savunanlar, doğanın temsiline kurumsal mekanizmalarına kafa yorurlar. Temsilde çeşitlilik bunlardan biridir. Çeşitlilik, hem genişletilmiş düşünmeyi cesaretlendirmek, hem de genişletilmiş temsili sağlamak zorundadır. Çeşitliliğin sağlanmasının örnekleri, nispi temsil sistemi yardımıyla dezavantajlı toplumsal grupların yasama meclislerinde ve çevre politikası üreten komitelerde yer alması, çevre savunucuları bürolarının yasal temsil sistemine sokulmasıdır. Böylece kapsayıcı müzakere sayesinde, ekolojik zararın, toplumsal eşitsizlikleri gözeterek dezavantajlı grup-

ların ve sınırın ötesi olarak görülen doğanın üzerine yıkılmasının engellenmesi beklenmektedir. Bu ise ekolojik adaleti tesis edecektir.

Ekolojik demokrasiyi gerçekleştirmenin en iyi yolu olarak sunulan müzakereci demokrasi türlü nedenlerle eleştirilebilir. Pek çok ekolojik hareket ve Yeşil parti temsili demokrasiye karşı çıkarlar ve doğrudan demokrasi talep ederler. Oysa doğrudan demokrasi, hayvanların, bitkilerin ve cansız varlıkların karar alma sürecinde doğrudan yer almasını olanaksız kılar. Bu varlıkların çıkarlarını temsil eden temsilcilere gerek duyulduğu için, yandaşları, ekolojik demokrasinin, temsili demokrasi olmasını bir zorunluluk olarak görürler (Ball, 2006:140). Bu zorunluluk, bir yandan, kimi ekolojik hareketlerin doğrudan demokrasi talepleriyle çelişir. Öte yandan da, ekolojik demokrasinin, eksiklikleri nedeniyle sorguladığı, ama yine de kurtarıcı olarak başvurduğu, temsil sisteminin kendisine bel bağlamanın getirdiği demokratik sorunlar (Poulantzas, 1980: 251-65; Brown, 2010: 53-8), eleştiri konusu olarak ele alınabilir. Ayrıca, ekosistemi ya da çevresel ilgiyi temsil ettiği ileri sürülen kimi sivil toplum örgütlerinin, sermayeyle ve devletle mali destek bağı ve düşünce ortaklığı nedeniyle taşeronlaşmalarından söz edilebilir (Chatterjee ve Finger, 1994: 79-104; Neale, 2009: 210-14). Genişletilmiş düşünme ve genişletilmiş temsil, tam da Eckersley'nin (2004: 129-32) farkında olduğu nedenlerle hayata geçememektedir: Doğa ve dezavantajlı gruplar müzakereci temsil edilseler bile taraflar arasındaki ekonomik ve siyasal güç dengesizlikleri, müzakereci savunulan siyasal argümanların kişisel deneyimden, kültürel ve siyasal farklılıklardan ve maddi çıkarlardan bütünüyle ayrışmasının olanaksızlığı, ekolojik zarar konusunda bilgi eksikliği, bilimsel belirsizlik, yanlış bilgilendirme ya da kısaca gördüğümüz medyanın parçası olduğu manipülatif bilgilendirme ve uzayan müzakere için zaman kısıtları, müzakere sürecinden beklenen amaçların gerçekleşmesini engelleyecektir.

Müzakereci demokraside, ekolojik zararın adaletsiz dağıtımı sorununun çözümü, potansiyel ekolojik zarara konu olanların da içinde yer aldığı genelleştirilmiş katılımı ve uzlaşmacı müzakereci bulunur. Herkes kendi ekolojik doğrusunu müzakereye açacak ve ortak iyi bulunacaktır. Toplumsal eşitsizliklerin ise müzakereye eşit katılımı etkilemediği varsayılır. Ama varsayarak eşitlik tesis edilmeyecektir. Toplumsal farklılıkları ve eşitsizlikleri gözetmeyen bir karar alma süreci, ortak iyi/kolektif çıkar bayrağı altına gizlenmiş olarak mevcut eşitsiz ilişkileri sürdürmeye ve ekolojik zararın eşitsiz dağıtımına yardımcı olur. Müzakereci eşit söz hakkının gerçekleşmesi için toplumsal ve kültürel eşitlik koşullarının sağlanmış olması gerekir (Plumwood, 2002: 92-4).

Dahası, müzakereci demokrasi, potansiyel ekolojik zarardan etkilenecek olan toplulukların ve doğanın temsilcileri, ekolojik yük konusunda rasyonel gerek-

çelerle ikna edilebiliyorlarsa, zarara yol açacak faaliyetin yürütülmesini sorun etmez. Bir başka deyişle, ekolojik adaletten çok, müzakereci savunulan argümanın rasyonelliğini, ikna edici olmasını, onay görmesini ve üzerinde uzlaşmaya varılmasını önemser. Doğanın ve toplumsal olarak dezavantajlı grupların temsilcilerinin rızası varsa, ekolojik adaletsizlik meşrulaşmaktadır. Bu demektir ki, ekolojik eşitsizliği düzeltmek üzere önerilen mekanizmalar, ekolojik eşitsizliğin meşrulaştırılarak üretilmesine ya da sürdürülmesine aracılık etmektedir.

Kaldı ki, ekolojik sonuçları olan kritik kararlar, paydaşların müzakeresine de açılmaz, katılıma kapalıdır. Böyle olunca, doğanın ve karardan etkilenecek olan yerel topluluk temsilcilerinin müzakereci adalet beklentileri, tümüyle ikincil önemde bir soruna dönüşür, çünkü karar verici iktidar odağı, konuyu baştan müzakere dışı ilan eder. Karar alma ve uygulama süreçlerinin anti demokratik yapısı en açık biçimde nükleer santraller konusunda görülür. Ulusal güvenlik, enerji güvenliği gibi gerekçelerle merkezîyetçi ve katılıma kapalı bir karar alma süreci vardır. Bu yüzden, Batı Avrupa'da, ABD'de ve Türkiye'de nükleer karşıtı hareket, nükleer karar alma sürecinin merkezîyetçi ve anti demokratik niteliğini önemli bir karşı çıkma gerekçesi olarak dile getirmiştir. Benzer biçimde, Malatya, Kürecik'te füze radar üssü kurulması konusu, ne toplumda, ne Kürecik halkı içerilerek müzakere edilmiştir, ne de çeşitli protesto eylemleriyle buna karşı çıkan toplumsal aktörlerin argümanları ve talepleri dikkate alınmıştır. Müzakereci yandaşları, tam da buna işaret ederler, ekolojik tehdit içeren faaliyetlerin müzakere edilmesinin gereğini vurgularlar, ama gözden kaçırdıkları şudur: müzakereci olmasa ekolojik adaletsizliğin başat nedeni değildir; az önce gördük, müzakereci masasında ikna ederek de ekolojik adaletsizlik üretilebilir. Taraflar arasındaki güç dengesizliğinin nedeni de müzakereci mekanizmasının çalıştırılmıyor olması değildir; tam tersine, güç dengesizliği olduğu için, karar vericiler konuyu müzakereci tutmaya bile cüret edebilmektedirler. Ekolojik sonuçları olan hangi faaliyetlerin müzakereciye açık, hangilerinin kapalı olduğu kararı, toplumsal güç ilişkilerinin, sınıfsal, siyasal, kültürel hegemonyanın türevidir. Demek ki, ekolojik adaletin koşulu, tarafların birbirlerini anlamaları için karar alma sürecine katılımı sağlamak, müzakereci etmek, paydaşları yönetim mekanizmalarında bir araya getirmek değildir; ekolojik adaletin koşulu, toplumsal güç dengesizliğini ortadan kaldırmak, yok etmektir.

Kimi kararların katılıma ya da müzakereciye açılmaması yanında, ekolojik mücadelenin katılım ve uzlaşma isteyip istemediği konusu da açıklığa kavuşturulmalıdır. Örneğin, 16 Haziran 2012'de Mersin'de toplanan Nükleer Karşıtı Kongre'nin Sonuç Bildirgesi'nde de görüleceği üzere, nükleer enerjiye karşı çıkanların talebi, bir diyalog arayışı, nükleer santral yapılması kararını birlikte oluşturma talebi

değildir. Katılım için bir kanal açılabilir, bu, hiçbir zaman işlevsel bir katılım olmayacaktır, çünkü ulusal güvenlik ve gizlilik müzakerenin temel belirleyeni, sınırlandırıcısı olmaya devam edecektir. Öte yandan, nükleer santralde olduğu gibi, termik ve hidroelektrik santrallara (Hamsici, 2010), altın ve gümüş madenlerine karşı mücadele edenler de (Akdemir, 2011), kararların müzakere edilerek, uzlaşma sağlayarak alınması için harekete geçmezler. Onların talebi, olası ekolojik riskleri ve yükleri müzakere etme, ekolojik zararı azaltacak küçük iyileştirmeler için diyalog ve uzlaşma arayışı değildir; söz konusu faaliyete hiç başlanmaması, projenin iptal edilmesi, başlanmış işlerin derhal durdurulması talebidir. Gerçekten de, pek çok ekolojik ihtilafta, bir diyalog oluşturmak, orta yol çözümlere ulaşmak olanaklı değildir (ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Çoban, 2010: 592-94). HES'ten dereye bırakılan su miktarı yüzde bir-iki artırılarak, altın madeninin siyanür havuzunun sızdırmazlığı güçlendirilerek, nükleer santralin erken uyarı sistemine bir ek daha yapılarak, bu faaliyetlerin insan yaşamı ve ekosisteme yönelik riskleri tümüyle giderilmiş olmaz. Bunun içindir ki, ekolojik mücadeleler, bu gibi iyileştirmeleri talep eden bir diyalog, yönetim, müzakere, katılım arayışı içinde olmazlar; faaliyetin kendisine karşı bir direniş geliştirirler. Bir başka deyişle, faaliyetin gerçekleşmesini isteyenlerle gerçekleşmemesi için direnenlerin müzakeresi, ancak "sağır diyalogu" olabilir. Bu bakımdan, katılımcı demokrasinin katılım, müzakereci demokrasinin müzakere rasyonalitesi ile ekolojik mücadelenin ekolojik rasyonalitesi, birinin diyalog ve uzlaşma arayışıyla öbürünün yaptırma ve direniş pratiği birbiriyle çelişir.

Nitekim, Humphrey'nin de belirttiği gibi, demokrasi kuramsal olarak müzakereci biçime evrilirken; demokratik pratik, tartışma ve diyalog ortamlarına değil, sokağa, doğrudan eylem alanına yönelmektedir. Bu pratiğin son yıllarda pek çok örneği Türkiye'de de gözlenmektedir. Müzakereci taktikleri değil de, doğrudan eylem biçimlerini benimseyen ekolojist gruplar, yürüttükleri eylemlerle, para, güç, nüfuz, medyayı yönlendirme vb. gibi eşitsizlikler nedeniyle siyasal gündemi ve kararları etkilemek bakımından dezavantajlarını gidermeye ve siyasal gündemde bir kaldıraç bulmaya çalışırlar. Eşitsizliğin hüküm sürdüğü bir ortamda yerleşik siyasal örüntüyü başka türlü etkilemek güçtür. Müzakereci demokrasi yaklaşımı bakımından bu tarz bir eylem stratejisinin benimsenmesi kabul görmez, çünkü tartışarak görüş farklılıklarını azaltıp ortak bir noktada uzlaşmaya çalışmak yerine, bu strateji, pozisyon farklılığını vurgulamaya ve cepheleşmeye (confrontation) dayanır. Mücadelede yer alanlar, cepheleşme stratejisi yerine müzakereci demokrasinin stratejisini benimserlerse, söz konusu siyasal dezavantajları nedeniyle statükonun, var olan kurumsal yapıda iyileştirici değişiklikler arayan reformist gündemin parçası olurlar. Çünkü siyasal eşitsizlik ortamında, farklı olan perspektiflerini halka duyurmak konusunda etkileri olmaz.

Bu açıdan, müzakereci demokrasi reformizm eğilimini besleyen bir etkiye sahiptir. Oysa doğrudan eylem stratejisi, eşitsizlik ortamında da, radikal değişiklik isteyen düşüncelerin siyasal gündeme girmesine, gündemin genel akışında kesinti yaratmaya yol açar (Humphrey, 2007: 96-105). Demek ki, müzakereci demokrasinin stratejisiyle ekolojist mücadele stratejisi arasında giderilmesi güç bir uyumsuzluk vardır.

Liberal demokrasinin kısıtlarını aşmaya çalışan müzakereci demokrasinin uzlaşma arayışı çoğulculuk penceresinden de eleştirilmektedir. Eleştiri getirenlerden biri olan Chantal Mouffe'a (2000: 5-13) göre, müzakereci demokraside siyaset alanı, makul kişiler arasında görüş alışverişi olarak tanımlanır. Müzakere usullerinin, tarafsızlık, eşitlik, herkese eşit olma ve baskının bulunmaması ilkelerini güvence altına alması, genelleştirilmiş, herkesin ortak çıkarını gözetten siyasal kararların oluşmasını sağlayacaktır. Oysa, çoğulculuk koşullarında, bazılarını ve bazı görüşleri dışarıda bırakmadan uzlaşmak mümkün değildir. Uzlaşma, gücün istikrar kazanmasının geçici sonucudur ve dışarıda bırakmayı gerekli kılar. Müzakereci demokrasi karar oluşturma sorunu nedeniyle, çoğulculuğu, özel alana, kamusal olmayan alana havale eder. Bu ise çözüm yollarının formüle edildiği, siyaset alanının çoğulculuktan ve çoğulcu değerlerden yalıtıldığını, bu yalıtım nedeniyle de müzakerecilerin söylediklerinin tersine, yansız, tarafsız ve herkese açık bir alan olmadığını gösterir. Başka bir anlatımla, ekolojik zarara maruz kaldığı halde dışarıda bırakılanların içeri alındığı iddiasıyla oluşturulan bir müzakere sürecinde, herkes için ortak ekolojik iyiyi yansıttığı ileri sürülen karar, gerçekte, uzlaşmaya varabilmek için bazılarını dışarıda bırakarak alınmaktadır. Çoğulculuğun ciddiye alınması, makul uzlaşma hayalini terk etmeyi gerektirir. Müzakereci yaklaşım ise kamusal alanı, güç ilişkisinin ortadan kalktığı ve uzlaşmanın sağlandığı bir alan olarak varsaydığı için, değerlerin çoğulluğunun yol açtığı karışıklığı göz ardı eder.

Bu nokta, bizi, müzakereci demokrasiyle Mouffe'un savunduğu "agonistik demokrasi" (çekişmecî demokrasi) arasındaki farklılığa götürür. Mouffe, toplumdaki karışıklıkların ortadan kaldırılamayacağı ve farklı değerlerin tümünü kapsayan bir uzlaşmanın olanaksız olduğunu belirtir. Güç, çıkar sahipleri arasında oluşan dışsal bir ilişki değildir; çıkar sahiplerini, kimliği oluşturan bir unsurdur. Güç ilişkileri toplumsal olanın kurucu ögesi olduğu için, demokratik siyaset gücün nasıl ortadan kaldırılacağı sorunu değildir, demokratik değerlere uygun güç biçimlerinin nasıl oluşturulacağı sorunudur. Karşıtlık zaten ortadan kaldırılamayacağına göre, demokratik siyaset bakımından önemli olan, uzlaşma aramak yerine, karşıtlığı çoğulcu demokrasiyle uyumlu kılmaktır. Örneğin bu çerçevede, muhalifin, muhalif düşüncelerini savunma hakkı sorgulanamaz.

Agonistik demokraside, güç ilişkileri toplumsal olanın kurucu ögesi olarak görüldüğüne göre, siyasal alanda eşitsiz güç ilişkileri var demektir ve güç dengesizliği siyasal alandan arındırılamaz. Dikkat edilirse, Mouffe, güç dengesizliklerinin giderilmesinden değil, güç ilişkilerinin demokratikleştirilmesinden söz etmektedir. Liberal demokrasi eşitsizliği verili sayarken, müzakereci demokrasi toplumsal eşitsizliğin müzakere ortamında yok olduğu yanılsamasına kapılmakta, agonistik demokrasi ise çoğulculuğun korunması bakımından güç dengesizliğini kaçınılmaz görmektedir. Sınıfsal güç dengesizlikleri siyasetin kaçınılmaz ögesiye, bu güç farklılıklarına karşın ekolojik zararın eşitsiz dağılımının ve adaletsiz yeniden dağıtımının önlenmesi olanaklı değildir; çünkü, daha önce gördüğümüz gibi, ekolojik eşitsizlik toplumsal eşitsizlikle, güç farklılıklarıyla etkileşim içindedir.

Bunun yanında bir başka sorun da ekolojik zararlar ilgili kararın oluşturulması gündeme gelince belirir. Müzakereci demokrasi, siyasal düzen uğruna kimilerini dışarıda bırakarak, tercihen ekolojik adaleti gözeterek, ama gözetmediği durumda da, bir kararın alınmasını önemser. Agonistik demokrasi ise kararın alınıp alınmadığını değil, çoğulculuğun korunmasını önemser. Agonistik demokraside değer çoğulluğunun yol açtığı karşıtlık durumunun sonucu olarak çatışmanın makul bir çözümü yoktur. Karşıtlık yok edilemez. Ama kapitalizmde sermayenin ekonomik faaliyetlerinin alınmayan kararlar nedeniyle uzun süre sekteye uğratılması da gerçeklikle bağdaşmaz. Böyle olunca, var olan siyasal güç ilişkilerini yansıtan biçimde, sermaye birikiminin isterlerine uygun olarak ekolojik zarara ve ekolojik adaletsizliğe yol açacak kararlar alınacak ve uygulanacak, ama çoğulculuğun gereği olarak da muhalifler seslerini duyurma derdine düşecektir. Belki çekişme sürecektir, ama karar alınmış, uygulamaya konmuş ve ekolojik zarar doğanın ve yoksul kesimlerin üzerine yıkılmış olacaktır. Güç sahibi sermaye faaliyetini gerçekleştirirken, agonistik demokrasi yaklaşımı ekolojik muhalefete, muhalif seslerini duyurma dileğinde bulunmak dışında bir katkı sağlayamaz.

Ekolojik adaletsizlikler, toplumsal eşitsizlik yapılarını görünür kılar. Bu demektir ki, ekolojik zarara maruz bırakılan kesimler ve doğa, ötekileştirildikleri, karar sürecinin dışında bırakıldıkları ve muhalif sesleri kısıldığı için ekolojik adaletsizlik koşulları içinde bulunuyor değillerdir; bu kesimler, kapitalist yapılar toplumsal eşitsizliği yarattığı ve iş yerinde, siyasette, medyada, okulda yeniden ürettiği için toplumsal ve ekolojik adaletsizlik koşullarında yaşamaya mahkum edilirler. Ötekileştirmenin de toplumsal zemini burada yatar. Bu bakımdan, ekolojik muhalefetin sesinin kısılmaması ve düşmanlaştırılmaması dileği, demokratik müzakereci kültürün ya da Mouffe'un agonistik (çekişmecî) çoğulculuğunun benimsenmesi, "hadi benimseyelim" diyerek gerçekleştirilebilecek bir iş değildir.

Çoğulcu bir kültürün oluşması, karşıtlar arasında olağanüstü eşitsizlikler üreten, bunun yanında ekonomik güç sahiplerinin eline karşıtlarını yıldırma üzere baskı ve sindirme araçları sunan kapitalist yapıların ve sınıfsal ilişkilerin yıkılması koşuluna bağlıdır.

Burjuva demokrasisinin gerek liberal demokrasi, gerek katılımcı, müzakereci ya da agonistik demokrasi olarak adlandırılan biçimlerinde, var olan toplumsal eşitsizliklere, yukarıda ele aldığımız, siyasal sistemin dayandığı ilkeler ve karar alma sürecinin eşitsizliği sürdüren işleyiş mekanizmaları eklenir. Eşitsiz güç ilişkileri veriyken iyimser bir bakış açısıyla çoğulculuğun varlığından söz edilebilir belki, ama ekolojik rasyonaliteye uygun kararların alındığından söz edilemez.

Eşitsizlik, ekolojik zararı yok etmek yerine, yeniden dağıtımını özendirir, çünkü eşitsizlik koşullarında zarara katlanacak olanlar sermaye kesimleri değil, toplumun ezilen kesimleri olacaktır. Önceki bölümde gördüğümüz gibi, sermaye kesimleri, kendilerini mekânsal olarak, zararlı etkileri bakımından ve çözümün gerektirdiği sorumluluk herkese yüklendiği için ekolojik sorunlardan uzaklaştırılabilmektedir. Bunlar, sorumlusu oldukları ekolojik zararı üreten süreçlerden en çok kazanan ve en az kaybeden kesimlerdir. Bu nedenledir ki, ekolojik rasyonalite bakımından, karar alma ve politika oluşturma sürecinde etkin rol verilecek en kötü grup, toplumsal olarak ayrıcalıklı sermaye kesimleri ve onların temsilcileridir. Ama bu bölümde deşifre ettiğimiz ilkelerinin ve işleyiş mekanizmalarının sonucu olarak günümüz demokrasilerinde olan tam da budur. Böylece ekolojik zarara yol açan kararlar, saptanan politikalar ve uygulamalar, ayrıcalıklı kesimlerin çıkarlarını tatmin etmeye yönelir. Bu bakımdan, kapitalizmin eşitsiz güç yapısı, ekolojik olarak irrasyonel olduğu gibi, ekolojik zarara maruz bırakılan ezilen kesimlerin siyasal yetki sahibi olmaları da ekolojik rasyonalitenin gerektirdiği stratejinin önemli bir parçasıdır (Plumwood, 2002: 85-90). Ekolojik bozulmaya engel olmak için, ekolojik sorunların oluşumunda en az sorumluluğu olan ve ekolojik sorunlardan en çok etkilenen emekçi, yoksul, sömürülen kesimlerin iktidarda olduğu bir yönetim biçimine gereksinme duyarız.

III. Birleşik Mücadele Stratejisinin Anahtarı Olarak Komünizm

Demokrasiyi idealize ederek, "şöyle bir demokrasi için savaşmalıyız" demek, siyasal olarak içi boş bir düşün peşine düşmektir. Yukarıda gördüklerimize ek olarak bunun bir nedeni de, demokrasiye her isteyen istediği anlamı yüklemesinin, kavramın önüne istediği sıfatı getirmesinin yarattığı belirsizliktir. Demokrasi yazarları, demokrasiyi başka başka kalıplara döküp "özgürlükçü", "katılımcı", "radikal", "müzakereci" "agonistik" bir demokrasi olarak "gerçek" demokrasiyi arıyorlar. Bu arayışın kendisi, demokrasinin büyümesine maruz kalındığını gösterdiği

gibi, “şeyhi uçuran dervıştır” sözündeki gibi, demokrasi mitinin yaygınlaşmasına da katkıda bulunmaktadır. Türkiye’deki sistemin “ileri demokrasi” olarak adlandırılması da demokrasi hâlesinin yaydığı nurun etkisi olsa gerektir.

Demokrasinin birini eleştirip öbürünü kuramsal olarak yeniden inşa edenlerin demokrasi paradigmasından kopamadıkları görülmektedir. Nitekim, Eckersley’nin (2004: 137-38) kendisinin de kabul ettiği gibi, müzakere mekanizmalarına dayanan ekolojik demokrasi, liberal demokrasiden radikal bir kopuş değil, onun radikal bir uzantısıdır; anti-liberal değil, post-liberal demokrasidir. Benzer biçimde, yukarıda ele aldığımız demokrasiler, toplumsal eşitsizliklere dayanan, eşitsizlikler sayesinde ve eşitsizlikleri yeniden üreten kapitalizmle mücadele girişimsiz siyaset düzeyde, karar alma sürecinde, siyaset yapımında eşitlik arayan bir demokrasi öneriyorlar.

Buna karşılık, yukarıda yürütülen tartışma, mücadelenin demokrasi bağlamına sıkıştırılması durumunda beliren sorunları en azından ekolojik açıdan ortaya koymuş olmalıdır. Bu yazının merkezini ekolojik konular oluşturmamış olsaydı, benzer bir tartışma, sınıf hareketinin demokrasiye sığdırılma çabasının yarattığı sorunlar bakımından da yapılabilirdi. Ancak, birleşik mücadelenin bir demokrasi mücadelesi olamayacağını gösteren ekolojik gerekçelere sahip olduğumuza göre, bir de emek perspektifinden gerekçeler sunmak gerekli de değildir, denebilir. Demokrasi mücadelesine odaklanmanın yarattığı açmazları gördüğümüze göre, tartışmanın, hareketi hedeflerine ulaştıracak düğüm noktasını ele alacağımız evresine ulaşmış bulunuyoruz. Önceki bölümde elde ettiğimiz, burjuva demokrasisinin ve onun varyantlarının sunduğu çerçevenin dar geldiği bulgusundan hareketle, bu bölümde, doğanın ve emeğin sömürülmesine karşı muhalefetin ortak mücadele stratejisinin yörüngesi ne olabilir sorusuyla uğraşacağız. Daha somut olarak belirtmek gerekirse şu tezi tartışıyor olacağız:

Tez 3: Komünizm, birleşik mücadele stratejisinin ekseni ve hedefidir.

Bir ucta, II. bölümde gördüğümüz, siyasette çoğulculuğu ve farklılığı vurgulamakla birlikte, yerleşik kurumların ve mevcut karar alma süreçlerinin demokratikleşmesini savunması bakımından liberal rejimle olan bağı koparamayan, demokrasinin büyümesine kapılmış demokrasi yaklaşımları var. Öbür ucta ise, devlet ve yerleşik kurumlar içinde yürütülen bir siyaset pratiğiyle arasına mesafe koyan, ama mevcut düzenin yıkılmasına odaklanmak yerine bu düzenin yarattığı baskıya karşı direniş stratejisini öneren yaklaşımları görmekteyiz. Bunlardan biri, Alain Badiou’nun perspektifidir. Bunu az ileride ele alacağım. İkincisi de, Badiou ile aralarındaki farklılıklara karşın, kapitalizmde çatlaklar yaratmayı ileri süren John Holloway’ın görüşüdür.

Holloway, emeğin kullanım değeri üreten yönünü, yararlı emek, somut emek, yapma etkinliği, bilinçli yaşam etkinliği olarak açıklarken, değişim değeriyle ilgili yönünü ise yabancılaşmış emek, soyut emek, sermayeyi yaratan etkinlik olarak görmektedir. Kapitalizm, bilinçli yaşam etkinliği olarak emeğin, pazar için üretim sürecinde soyut emeğe dönüşmesiyle oluşur. Bu demektir ki, sermayeyi yaratan soyut emeğin failleri olarak bu toplumu biz kurduk, o zaman onu yıka da biliriz. Ancak Holloway’a göre, kuramda ve pratikte emeğin ikili niteliği ihmal edilmiş ve soyut emek, emeğin kendisi olarak tekleştirilmiştir. Böyle olunca, soyut emek ve bilinçli yapma (doing) arasındaki çatışma gözden kaçmıştır. Yararlı ve soyut emek arasındaki ayrımı dikkat edilmediği içindir ki, mücadelenin merkezine, soyut emeğe indirgenmiş emeğin sermayeyle çatışması konulmaktadır. Bir başka anlatımla, Holloway, iki tarz mücadele saptar: emeğin sermayeye karşı mücadelesi ve bunun alternatifi olarak da yapmanın emeğe karşı mücadelesi. Emeğin mücadelesi anti-kapitalist gibi görünse de devrimci mücadele soyut emeği ortadan kaldıracak olan yapmanın mücadelesidir. Özgürleşme, emeğin sermayeye karşı mücadelesiyle kazanılamaz (Holloway, 2010: 87-95; 155-7). Öyleyse, sermaye karşıtı mücadele sürdürmeye gerek yoktur, bu, ancak dolaylı bir sonuç olarak kendiliğinden ortaya çıkar. Çünkü soyut emek, sermayeyi yaratır, soyut emeği ortadan kaldırmak üzere insanlar gündelik yaşamlarında yararlı emek etkinliği içinde olduklarında, sermayeyi de üretmemiş olurlar.

Holloway’a göre, sendikal mücadeleler, ekonomik haklar için verilen mücadeleler değerli olabilir, çünkü bir takım kazanımlar elde edilir, ama aynı zamanda sermayenin yeniden üretilmesine yol açarlar. Bu gibi ekonomik mücadeleler, üretim araçlarını toplumsallaştırmak üzere devletin ele geçirilmesi anlamına gelen siyasal mücadele ile tamamlanır. Siyasal mücadele soyut emeğin yok edilmesini şimdiki zaman mücadelesi olarak öngörmez, en fazla gelecekte gerçekleşebilecek bir şey olarak görür. Nitekim siyasal gücün ele geçirildiği yerlerde de soyut emeğin tasfiyesi gerçekleşmemiştir. Emeği kapitalizm karşıtı mücadelenin odağına yerleştirmek, bu hareketi sermayenin tuzağına düşürmektedir. O kadar ki, emek hareketi, sermaye düzenini karakterize eden toplumsal ilişkilerin şeyleşmesi, kadın erkek arasındaki hiyerarşi, doğanın nesneleştirilmesi, kapitalist zaman kavramı, devletin ele geçirilmesi hedefi gibi özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Kapitalizm karşıtı mücadeleler her zaman emek hareketinin içinde, ona karşıt ve onun ötesinde olmuştur, ama günümüzde artık emek hareketine karşıt ve onun ötesinde bir mücadele daha çok önem kazanmıştır (Holloway, 2010: 157-61). Holloway’ın yararlı emeğin ihmal edilmiş olduğu saptaması önemlidir. Ama o, bu ihmali ortadan kaldırmak isterken emek hareketini tümüyle çevrim dışı bırakan bir anlayışa savrulmaktadır. Dahası, emek hareketine karşı bir mücadele önermektedir.

Holloway ileri sürdüğü savın daha fazla demokrasi talebi olmadığını vurgular, bu bakımdan demokrasi yaklaşımlarından kopar. Ama sınıf mücadelesini de gündemden düşürür ve yaratıcı güç olarak insana odaklanır. Yapmamız gereken seçimin, emeğin mücadelesiyle emeğe karşı bir mücadele arasında olduğunu, istihdam mücadelesiyle soyut emeğin ötesinde bilinçli bir yapma için mücadele arasında olduğunu dile getirir (Holloway, 2010: 252). Sermaye toplumsal adaletsizlikleri yaratır, ama emek de sermayeyi yaratır. Yapmak ise sermayenin yaratılmasının karşısını yapmaktır. Yapmak, iki biçimde olabilir; kapitalist ilişkileri reddetmek, sermayenin isterlerine uygun davranmamak ve insan olarak gerekli gördüğünü, arzu ettiğini ya da kendi istediğini yaratmak. Böylece, insanların farklı bir yapma, eyleme ve etkinlik biçimi yaratması, kapitalist tahakküme direnmesidir, kapitalizmde yarı ya da çatlak oluşturmaktır. Bu bakımdan, yarı, emeğin karşıtı bir yapma, emeğin karşıtı bir etkinlikte bulunmadır; soyut emeğin tahakkümü altındaki dünyanın gerekleri bakımından yanlış yapma, uygun olmayanı eyleme biçimidir. Yarıklar, boş bir alanda bahçe yapmak, mahallede toplum merkezi oluşturmak, mahalle radyoları kurmak, dersliklerde insanlığın kendisini, doğayı yok etmekte olduğunu tartışmak gibi gündelik deneyimlerin herhangi birinde ortaya çıkabilir (Holloway, 2010: 84-5; 259).

Holloway'ın yaklaşımında, emek sermayenin dayatmalarına bağlı kaldığı, sermayenin tuzağından kurtulamadığı için kapitalizmde çatlak oluşturan etkinlikler önem kazanmaktadır. Bununla birlikte, aynı biçimde, kapitalizm veriyken bilinçli yaşam etkinliği geliştirecek insanlar sermayenin etkisinin ne kadar uzgındalar sorusu sorulabilir. Holloway'ın anlayışının izini sürersek, emek hareketi kendisini sermayenin etkisinden ne ölçüde uzaklaştırabiliyorsa ya da uzaklaştıramıyorsa, yararlı emeğin, yarı oluşturacak etkinliğin yaratıcısı insanlar da o ölçüde uzaklaştırabilir ya da uzaklaştıramaz. Böyle bir karamsar çözümleme yapıldığında ise, ufukta bir çıkış, kurtuluş, özgürleşme olanağı da kalmaz.

Holloway, kapitalist devlet ele geçirildikten sonra emeğin özgürleşmesi anlayışını yanlış bulmaktadır. Çünkü devrim kapitalizmin yıkılması değildir, onu yaratmayı reddetmektir. Devrimi kapitalizmin yıkılması olarak görmek devrimi geleceğe ertelemektir. Devrim, gelecekte olacak olan bir şey değildir, burada ve şimdi olur. Devrimin merkezine üretim araçlarının toplumsallaştırılmasını koymak da yetersizdir, anti-kapitalist devrimin merkezinde bilinçli yapma vardır. Dünyayı radikal biçimde değiştirmenin yolu, kapitalizmde çatlaklar oluşturan hareketlerdir. Zaten devrim de, çatlaklar oluşturma sürecidir. Toplumsal değişim olarak devrim, eylemciler tarafından üretilmez. Toplumsal değişim, milyonlarca insanın gündelik etkinliklerinde gerçekleştirdikleri görünür dönüşümlerin sonucudur. Eylem stratejisinin ötesine geçmeli ve milyonlarca insanın farklı,

kapitalizme uygun düşmeyen yaşam deneyimlerine, milyonlarca yarığa bakmalıyız. Böylece, kapitalizmin yaratıcıları ve onu yaratmayanlar olarak kendimize odaklanmış oluruz (Holloway, 2010: 4; 11-12; 254-55; 260).

Kapitalizmi yaratmayı reddetmek, kullanım değeri için somut emek etkinliği içinde olmak, kuşkusuz olumlu ekolojik sonuçlar doğurur. Ama Holloway bu deneyimleri devrimin kendisi olarak önemserken doğrudan siyasal eylemi itibarsızlaştırmaktadır. Emeğin ve doğanın sömürüsüne karşı protesto, gösteri yürüyüşü, işgal vb. eylemli direniş, sermayenin oluşturduğu gündeme başka türlü mümkün olmayan bir sızma yolu olduğu gibi, belirli bir siyasal talep etrafında birleşmenin ve kolektif bir mobilizasyonun göstergesidir. Dahası, bunlar, kapitalizmin, maden içeren toprakları, elektriğe dönüşecek nehirleri ve özelleştirilecek kamu hizmetlerini sermaye birikiminin araçları olarak ele geçirmesine karşı, yani kapitalizmin daha önce girmediği alanlara yayılmasına karşı direniştir.

Holloway, içinde, karşıt ve ötesinde süreçleri olarak önce devleti ele geçirerek kapitalizmi yıkıp sonra onun ötesine geçilmesi biçiminde bir ayrıma dayalı mücadelenin yanlış olduğunu belirtmekte, bu üçünü birlikte içeren bir mücadele önermektedir. Holloway, daha önce Hardt ve Negri'nin (2001) içerisiyle dışarısını aynı sürecin iki farklı görünümü olarak belirlediklerine benzer bir toplumsal ilişkiler anlayışına sahiptir. Bu anlayışın sonucu olarak ortaya çıkan sorun, içerisi ve dışarısı ayrımı belirsizleşince kapitalizmin mevcut ilişkilerinin ne ölçüde dışına çıkılabildiğinin de belirsizleşmesidir. Holloway şu örneği verir: "Ben bir öğretmenim ve pazarda satmak üzere bir işgücü üretiyorum, ama aynı zamanda öğrencilerimi toplum hakkında eleştirel düşünmek için cesaretlendiriyorum" (Holloway, 2010: 99). Bu öğretmen gündelik yaşam deneyiminde kapitalizmde yarı açmış olur. Bu gibi örnekler (Holloway, 2010: 4-6) kendi başına değerli birer etkinlik olabilir. Kuşkusuz, işten eve gelince, arka bahçede kendi gereksinmem için, doğaya zarar veren kimyasallar kullanmadan sebze yetiştirerek kapitalist toplumsal ilişkilere uygun olmayan bir eylemde bulunmuş olurum. Ancak bu gibi örneklerde emek ve doğa sömürüsü olarak kapitalizmden kurtulmuş olmayız. Holloway'ın önerdiği yapma etkinlikleri, kurmak istediğimiz bir toplumun çeşitli boyutlarını ortaya koyan hazırlık çalışmaları ya da elde edilen deneyimler olarak önemli olsa da, eşit ve özgür toplumun kendisi değildir. Öğretmenin durumunda kapitalizmde yarı açmak, değişim değeri üretmenin tümüyle dışına çıkmak ve kendini tümüyle bilinçli yaşam etkinliği içinde var etmek çabası değildir. Kapitalist üretim ilişkilerinden arta kalan zamanda yararlı emek etkinliği geliştirmektir. Bir başka deyişle, kapitalizmin içinde, ama ona karşı olmak ve onun ötesine geçmek ifadesi anlamsızlaşmaktadır. Kapitalistin kendisi de, bir yandan sömürü ilişkilerinin öznesiyken, öte yandan toplumsal sorumluluk projeleri ge-

liştirebilir, atık suyunu arıtıp yeniden kullanabilir, hafta sonları bilinçli yaşam etkinliği olarak ağaç dikmeye gidebilir vs. Holloway'ın mantığını izlediğimizde, bu kapitalistin de kapitalizmde yarık açtığı biçiminde bir oxymoron ileri sürülebilecektir. Kapitalizm içinde iş görmekle, sömürü düzeni olarak kapitalizmi yıkararak ötesine geçmek arasında bir fark bulunmasaydı, "yeşil kapitalizm", "yeşil tüketici", "şirketlerin toplumsal ve çevresel sorumluluğu", "toplumsal girişimci" gibi günümüzün moda terimlerinden de medet umabilirdik.

Kapitalizme uygun olmayan farklı yapma eylemine odaklanınca, sabah kapitalizme hizmet edip onunla sorun yaşamazken, akşamüstü arka bahçede bilinçli yapma sayesinde insanlığımıza geri dönüyorsak, kapitalizmin içinde miyiz, dışında mıyız sorusuna da kafa yormaya gerek kalmaz. Bilinçli yaşam etkinliği alanlarında kendi varoluşumu gerçekleştiriyorsam, kapitalizmi dert etmeme de gerek kalmayacaktır. Kapitalist bir etkiyle ekmek paramı kazanıyorum, ama sonra beni insanlığuma yabancılaştıran bu düzene rağmen insanlığımı anımsadığım yapma etkinliği içinde olabiliyorum. Bu durumda, kapitalizmin içinde miyim, dışında mıyım sorusuyla uğraşmak tümüyle önemsizleşir. Ne de kapitalizmi yıkmaya stratejisiyle uğraşmama gerek kalır. Kapitalizmi gündelik etkinliklerimle reddediyorum ve kapitalizmin içinde olduğum halde ötesine geçtiğimi iddia ediyorum, ayrıca onu yıkmaya ne gerek var?

Her ne kadar kapitalizmin içinde, ona karşıt ve onun ötesinde üçlü ayrımı, kapitalizmin temel karakteristiklerinin yeniden üretilmesine katkıda bulunduğu için eleştirdiyse de, az önce gördüğümüz gibi, içinde-karşıt-ötesinde üçlünün tümünü içermeye iddiasındaki Holloway'ın mücadele önerisi de eleştirdiğine benzer bir sonuçla maluldür. Holloway'ın düşüncesinde siyasal iktidarı ele geçirmeye ve kapitalizmi yıkmaya gerek kalmadan, insanların gündelik pratikleri yoluyla kapitalizmi sona erdirmeye mücadelesi, kapitalizmi kapitalizm olarak sürdürme sonucuyla gölgelenme tehlikesini barındırmaktadır.

Holloway gibi Alain Badiou da, sendikal mücadeleyi, sınıf mücadelesini, parti örgütlenmesini ve devleti ele geçirmeyi hedefleyen siyasal mücadeleyi yersiz ve yanlış bulmaktadır. Badiou, sendikanın ve partinin, işçileri, gençleri, aydınları birbirlerinden ayrılmış olarak kendi örgütlerinin içine hapsettiği düşüncesine sahiptir. Bu ise, onları, birlikte bir siyaset oluşturmaktan yoksun kılmaktadır. Kaldı ki, devlet karşıtı, ama aynı zamanda devlet iktidarını ele geçirecek olan devletçi bir örgütlenme formu olarak çelişkili bir karaktere de sahip olan sınıf partisi, devrini çoktan tamamlamıştır. Bununla birlikte, salt bir "hareket" de hiçbir sorunu çözemez. Özgürleştirici politikanın yeni biçimlerinin bulunması gerekmektedir (Badiou, 2011: 53-54, 145-147).

Aslında Badiou, "partisiz siyaset" düşüncesine bağlanmadan önce, 1960'lı yıllarda Marksist-Leninist parti örgütlenmesinin rolünü kavramış ve önemini benimsemiştir (Badiou, 2011: 62, 73). Onun parti, sendika, parlamento, seçimler gibi siyasal örgütleri ve mekanizmaları reddeden düşüncesi, devlet ve siyaset kurusuyla ilgilidir. Badiou, siyaset ile devleti özdeşleyen anlayışı eleştirmektedir, çünkü bu anlayış, siyaseti; devletin, partilerin, parlamentonun dışında düşünmeyi olanaksız kılmaktadır. Dahası, kapitalizmin payandası olan parlamenter siyaset, işçi ve halk hareketlerini düzenle bütünlendirerek güç kaybetmelerini sağlamaktadır. Devlet aygıtları aracılığıyla, siyaseten neyin olanaklı ve neyin olanaksız olduğu bir sınır çizgisi ile saptanır ve genellikle zor da kullanarak bu sınır korunur. Yeni bir siyasal gerçekliğin yaratılması, devletin çizdiği bu sınır çizgisinin değiştirilmesinin her zaman mümkün olduğu görüşünden yola çıkar. Böylece, siyasal eylemler, devletle bir yakınlaşmanın, devletten ödenek istemenin, seçimlere katılmanın reddedilmesi örneklerinde ifadesini bulan, sınır çizgisini çizen devletle araya mesafe koyma siyasetini gözetir. Zaten Badiou, siyaseti, "devletin zihinsel hükümlerinden sıyrılarak insanları bir siyasal görüşün çevresinde birleştirmek" olarak tanımlar (Badiou, 2011: 28). Badiou'nun "komünizm ideası" ya da "komünizm hipotezi" de böyle bir birleştirici siyasettir. Devletin çizdiği sınır çizgisinin amacı ise, komünizm hipotezinin gerçekleşmesine engel olmaktır. Bu bakımdan komünizmi diriltmeyi hedefleyen yeni bir siyaset, devletle arasına mesafe koymak; partilerle, seçimlerle, kurumsal yapıyla organik bir ilişki içinde bulunmamak zorundadır. Bu partisiz siyasetin örgütlenmesi ise, Fransa'da göçmen işçilerle aydınların ittifakında olduğu gibi çeşitli ittifaklara dayanacaktır (Badiou, 2011: 152-53; 190-91; 200; 83-84).

Badiou, özel çıkara ve kâra dayalı kapitalist düzeni değiştirme olasılığına komünist hipotez adını vermektedir. Bir bireyin komünizm ideası'na dahil olması, o bireyin, bireyciliğin koyduğu sınırların, bencilliğin ve rekabetin ötesine geçebileceğini ilan etmesidir. O, bunu, hem bir birey olarak kendi varlığını sürdürürken, hem de komünizm ideası'nın aktif parçası olarak yeni bir kolektif Özne ile birleşerek yapar. Badiou bireyin komünizm ideası'na dahil olma iradesini "öznelleştirme" (subjectivation) olarak adlandırır. Bu açıdan bakıldığında komünist olmak, siyasal bir sıfat olmanın ötesinde ve komünizm, bir kavram olmanın ötesinde, bir faaliyettir. Bu ideayı, Komünist Parti'de olduğu gibi sıfatlardan kurtararak yeniden kurmak gerekir. Komünizm ideası, örgütlü siyasal eylem koşuluna bağlı olarak var olur. Ama aynı zamanda, öznelleştirmenin olabilmesi için de komünizm ideası'nın bir idea olarak varlığı gerekir. Bir başka deyişle, komünizm ideası, yaşamaya mecbur bırakıldığımızdan farklı bir olasılığın bulunduğu ilan eder ve yeni bir gerçekliğin tarihsel olarak mümkün olduğunu onaylar. İdeadan yoksun olan kitlelerin kafa karışıklığı yaşaması kaçınılmazdır. Kaldı ki

siyaset, başka türlü bir yaşamın olanaklı olduğuna inanmakla başlar. Komünizm ideası da, yeni bir gerçekliğin kuruluşundaki kaygan, belirsiz ve uçuşan şeyler için bir sabitleyici, tarihsel bir çapa rolü oynayarak kafa karışıklığını giderir (Badiou, 2011: 56-9; 184-201).

Gereçekleri farklı olmakla birlikte Holloway'in ve Badiou'nun parti, sendika gibi örgütleri dışlayan, devleti ele geçirme anlayışını terk eden ve kitlelerin doğrudan eylemini kutsayan düşünceleri, Lenin'in (1920) doksan yıl önce "sol-kanat komünizmi" olarak adlandırıp "çocukluk hastalığı" diyerek eleştirdiği bir siyasetin günümüzdeki versiyonları olarak değerlendirilebilir. Badiou'nun yaklaşımı, komünizmi iyi bir gelecek ufku olarak önerirken, Holloway'ın yaklaşımı kapitalizmi oradan kaldırmayı beklemeden kapitalizm içinde, şimdi, küçük işler yaparak dünyayı değiştirme önerisidir. Burada savunduğum, birleşik mücadele stratejisinin hedefi olarak komünizm tezi ise, sol komünizm siyaseti değildir. Birkaç nedenle...

Birincisi, komünizm mücadelesini, Holloway ve Badiou'da gördüğümüz gibi, yalnızca baskıya karşı bir direniş, Platonik ya da Kantçı bir idea olarak değil de, mevcut düzenin yıkılması ve komünizmin kurulması süreci olarak kavramak gerekir. Gerçekten de, Marx ve Engels (1970: 56-7), komünizmin, gerçeğin kendisini ona göre ayarladığı bir ideal olmadığını, şeylerin mevcut düzenini yıkan gerçek bir hareket olduğunu vurgulamıştır. Yine Marx, komünizmi, bir yandan burjuvazi karşısında proletaryanın sınıfsal siyasal hareketi olarak, bir yandan da işçi sınıfı sayesinde kurulacak yeni toplumsal düzen olarak görmüştür (Bottomore, 1991: 102). Bu yaklaşımlarda ise, burjuvazi-proletarya çelişkisine dayalı bir çözümleme terkedilmiş, bunun yerini baskıcı devlet-kitleler çatışması almıştır. Ama bu çatışma da, baskıcı devlete karşı durmaktan ziyade, onun alanına girmemek, örneğin Holloway'da devletin kirli sularında yıkanmamak ve Badiou'da da devlete mesafeli olmak biçimine dönüştürülmüştür. Devleti ele geçirip yeni bir düzen kurmak amacı geri planda kaldığına göre, kurucu özne, kurucu iktidar mantığı geliştirmek de yersizdir (Bosteels, 2011: 54-81). Badiou'nun yaklaşımını destekleyen Balso'nun (2011: 43) ifadesiyle, "herkesi olduğu haliyle olduğu yerde" siyasete dahil eden bir mücadele pratiği yeterlidir. Böyle bir sol-kanat komünizmi karşısında Bosteels (2011: 67) haklı olarak şu soruyu sorar: "Bütün geleneksel araçların -parti, sendikalar, parlamentolar ve Lenin'in Marxizmin ABC'sini kullanacak olursak diğer seçimsel-demokratik mekanizmalar ya da taviz veren oluşumlar- çıkarıldığı ya da dışarı atıldığı ve meydana tamamen, komünist sabitlerin doğrudan uygulanışı olarak kitlelerin (devlete karşı durmaktan ziyade mesafe koyan) kendiliğinden eylemine bırakan bir komünist hipotezle ne yapabiliriz?"

İkincisi, "herkesin olduğu haliyle, olduğu yerde" kapitalizme direnmesi, Türkiye'de hidroelektrik, termik ve nükleer santrallara karşı toplumsal muhalefetin ya da kimi işyerlerinde sürdürülen sendikal mücadelelerin somut olarak gösterdiği gibi, birbirinden yalıtılmış, birbiriyle organik ilişkisi olmayan, bu nedenle güçsüz bir mücadeleler portföyü yaratır. Oysa kapitalizme direnen bu mücadelelerin ortaklığını sağlayan nesnel ya da sınıfsal bir unsur söz konusudur; emeğin ve doğanın kapitalist sömürüsü. Arka bahçede ekolojik tarım yapan, mahalle radyosu kuran, fabrikada işçi olarak çalışan da, göçmen işçi, santrallere ve madenlere karşı çıkan köylü ve aydın da, toplumsal/sınıfsal olarak ortak bir paydaya, ekolojik ve toplumsal eşitsizliklere maruz kalma ortak paydasına sahiptir. Benzer biçimde bunların, çeşitli uygulamalarına karşı çıktıkları düzenin de sınıfsal bir zemini vardır. Bunlar arasında kurulan ikili, üçlü ittifaklar, Türkiye'deki platform yapılarında olduğu gibi, gevşek ve belirli bir sorun odaklı örgütlenmelerdir. Bu bakımdan, ittifaklar, bir sınıfa karşı öteki sınıfın bileşenlerinin kapitalist sömürüye maruz kalmak ve ona son vermek bakımından toplumsal ortaklığını ve örgütsel birliğini somutlaştıran sınıf partisinin yerini dolduramaz.

Nitekim David Harvey de, mülksüzleştirerek birikime karşı direne toplumsal hareketlerin, geleneksel siyasal parti ve emek örgütlenmesi alanına uzak durup, sivil topluma yayılmış ve daha az siyasal dinamığa odaklanmış bir alana kaymasının, yerelliğe sıkışıp kalarak büyük resmi görememe sonucunu doğurduğunu belirtmektedir. Mülksüzleştirerek birikimde, ülkemizde akarsuların kullanım hakkı sözleşmeleriyle devlet tarafından özelleştirilmesi örneğinde görüldüğü gibi, topluluklar ve yurttaşlar, yıllardır serbestçe eriştikleri ve ortaklaşa kullandıkları akarsudan yoksun kılınmakta (mülksüzleştirilmekte), buna karşılık o akarsu üzerinde HES inşa eden yatırımcı, sermaye birikiminin gerçekleşeceği yeni bir birikim fırsatına kavuşmaktadır. HES karşıtı olmanın böyle bir sınıfsal niteliği söz konusudur. Harvey'e göre, geleneksel sol, mülksüzleştirerek birikime karşı dünyada gelişen toplumsal hareketlerden öğrenecek hiçbir şey yokmuş gibi davranarak hata yapmıştır. Aynı biçimde, bu toplumsal hareketler de, devleti ele geçirme mücadelesini yersiz bulduğu, emek hareketi örgütlenmesini modernist, tepkisel ve baskıcı bir örgütlenme olarak gördüğü için hatalıdır. Sosyalist gelenek ve emeğin mücadelesi, mülksüzleştirerek birikime karşı direnişin sınıf mücadelesi bakımından önemini yeterince kavrayamamıştır. Bu hareketler ise, karşı çıktıkları mülksüzleştirmenin, sermaye sınıfının birikim sorununa bulduğu bir çözüm olduğu gerçeğini, yani direndikleri durumun sınıfsal bağlarını yeterince göremediler (Harvey, 2003: 166-178). İki yönlü bu dar görüşlülük, emek hareketi ile ekolojik hareketi sınıf çatısı altında bir araya gelmekten uzak tutan bir unsurdur.

Üçüncüsü de, devletin içinde mi dışında mı sorusu, strateji tartışmasında ikincil önemdedir. Birincil önemdeki belirleyici unsur, mücadeleyi sınıfsal eksende sürdürmeyi ve mücadelenin hedeflediği toplum biçimini işaret eden anlamıyla komünizmdir. Mücadele parlamenter kanalları kullansa da, bunlara hiç bulaşmasa da, yönü komünizm değilse ya da yönünü kaybettiye, özgürleşme süreci tıkanmış demektir. Her ne kadar temsili ve doğrudan demokrasinin bir karmasını önererek demokrasi jargonundan koparsa da, Poulantzas, devletin içinde mi, dışında mı ikilemiyle ilgili önemli uyarılarda bulunur. Poulantzas, devlet aygıtlarının içinde verilen bir mücadeleyle devlet aygıtlarından fiziksel bir mesafede sürdürülen bir mücadele arasında bir tercih yapılması anlayışını yanlış bulur. Bunun birinci nedeni, devletin uzağında da verilse her mücadelenin, devlet içinde ya da devlete yönelik bir etkide bulunuyor olmasıdır. İkincisi ise, devlet aygıtlarının içinde ya da dışında olsun, mücadele devlet aygıtlarına zaten mesafeli olmak zorundadır, çünkü mücadelelerin devletten özerkliği esastır. Sorun, iyi bir amaç uğruna onları bir manivela olarak kullanmak üzere, parlamento, ekonomik ve sosyal konsey, planlama organları gibi devlet kurumlarının içinde yer almak sorunu değildir. Bu bakımdan, devlet aygıtlarıyla bütünleşmiş olup olmamak, mevcut iktidar oyununu oynayıp oynamamak durumu, devlet aygıtlarının içinde ya da dışında mücadele etmek arasında yapılmış olan bir tercihe indirgenemez. Devletin bütünleşme, devlet alanındaki değişiklikleri içerden etkileme stratejisinin zorunlu bir sonucu değildir. Öyle olduğunu düşünmek, siyasal mücadelenin tümüyle devletin dışında yer aldığını düşündürmektedir. Sorun, devlet iktidarının el değiştirmesi, bir iktidarın yerini diğerinin alması sorunu değildir, asıl sorun devletin dönüştürülmesi sorunudur. Devlet iktidarı karşısında ikinci bir iktidar olarak halk hareketi, iktidar ilişkilerini değiştirecekse, örneğin merkezileşme eğilimi gösteremez. İktidar kavramının kendisi her zaman bir sorun olarak akılda tutulmalı, devletin kapsamlı biçimde dönüştürülmesi gereği hiçbir zaman unutulmamalıdır (Poulantzas, 1980: 259-260).

Parlamber kanallar, sendikal mücadele, hukuksal/yargısal mücadele, katılımcı araçlar, tek tek veya bir bütün olarak mücadelenin amacı, hedefi ve kendisi olamaz. Mücadele, devletiyle, piyasa ekonomisiyle, emek sömürüsü ve doğa talamıyla burjuva azınlığın diktatörlüğüne son vererek komünizmi kurma mücadelesidir. Bu bakımdan, madalyonun bir tarafında, partide örgütlenmiş mücadelenin kapitalist devletle arasına mesafe koymasının kategorik olarak mümkün olamayacağı düşüncesi dayanaksızdır. Nitekim Lenin (1920), parlamento, sendika gibi çeşitli araçların kullanılmasını taktiksel olarak önermiş, bunu da, devrimci ilkelere, hem devletin ele geçirilmesi, hem de sömürleştirilmesi hedefine bağlı kalmak koşuluna bağlamıştır. Madalyonun öbür yüzünde ise, partisiz siyaseti benimseyen ittifakların devletle arasına mesafe koyduklarını kategorik

olarak varsayan bir anlayış vardır ki, bu varsayımın her zaman ve her koşulda geçerli, mutlak bir doğru olduğu ileri sürülemez. Bir başka deyişle, siyaset yalnızca devletin içinde yürütülen bir faaliyet olmadığı gibi, yalnızca devletin dışında yapılabilen bir faaliyet olarak da değerlendirilemez.

Partileri, sendikaları, dernekleri, devletin insanları organize etme biçimleri olarak gören ve bu bakımdan mesafeli siyaseti savunan Balso'ya (2011: 40) göre, "politik kapasite, politikaya gönüllü olarak katılan kişilere aittir ve bu, herkes için olduğu gibi işçiler için de geçerlidir." Balso'nun düşüncesi, kendi içinde bir çelişki barındırmaktadır. Gönüllülük unsuru üzerinde durulduğuna göre, gönüllü olarak sınıf partisinde örgütlenen işçilerin devletten özerk bir siyaset yürütmelerinin önünde kategorik bir engel bulunduğu da söylenemez. Önemli olan, bu partinin, devlet iktidarının işleyiş mantığı tarafından ele geçirilmemiş olmasıdır. Devlete rağmen devletle mesafeli bir siyaset olanağının varlığı vurgulandığına göre, sınıf mücadelesi çerçevesinde siyaset yapanların devletle mesafeli siyaset geliştirmeleri de pekala mümkündür. Aynı biçimde, "devletle mesafeli siyasetin örgütlenme biçimi şudur" denemeyeceğine göre, parti örgütlenmesinin terk edilmesi önerisi de savunulamaz. Demek ki, birleşik mücadele stratejisi, ne, daha önce tartıştığımız üzere, demokrasinin büyüme kapısı ve parlamentarizmin sınırlarına hapsolmuş sağ oportünizmdir, ne de parlamenter mekanizmaları kategorik olarak reddeden sol komünizmdir.

Savunduğu komünizm ideası bakımından yukarıda ele aldığım eleştirel rezervleri akılda tutarak, Badiou'nun nokta kavramını, birleşik mücadele stratejisine uyarlayabiliriz. Badiou (2011: 35), "nokta"yı, iki seçenek arasında yapılan tercihle ilgili bir karar verme anı olarak açıklar. O nokta, birbirini izleyen bir siyasal dizinin geleceğine de yön verir. Bu bakımdan başarısızlık, yanlış noktaya nişan almaktan kaynaklanır. Badiou'nun bu değerlendirmesinden yola çıkarak şu soru sorulabilir: Kararlaştırılacak siyasal strateji, kapitalizmin demokratikleştirilmesi mi, yoksa sınıf mücadelesinin eşitlikçi bir toplum düzeni hedefi olarak komünizm mi olacaktır? Demokrasi, katılım gibi kavramlar yerine sınıf mücadelesi, parti, komünizm gibi kavramlarla örülmüş bir strateji, kapitalizme dayalı bir siyasetin çizdiği sınırlar içinde yaşamaya mecbur olmadığımızı gösterir ve sömürü düzeninin ötesine geçmek olanağı yaratır. Yanlış hedef belirleyerek siyasal başarı elde edilemez. Badiou'nun (2010: 23) belirttiği gibi, demokrasinin karşıtı, despotizm ya da totalitarizm değildir, demokrasinin karşıtı komünizmdir. Bu karşıtlığın iki bakımdan önemi olduğunu ileri sürebilirim. Birincisi, demokrasiyi eleştirmenin ya da demokrasiye karşı olmanın, demokrasi havarilerinin yöneltebileceği suçlamanın tersine, tiranlık özlemi içinde olmak biçiminde zorunlu bir sonucu yoktur. İkincisi de, komünizm-demokrasi karşıtlığını, eşitlik-eşitsizlik

bağlamında anlamak gerekir. Mücadele stratejisinin eksen ve hedefi olarak komünizmi gerekçelendirmek bakımından şimdi kısaca bunu tartışacağım.

Yukarıda, demokrasilerdeki eşitlik varsayımlarının eleştirel bir değerlendirmesini gördük. Liberal demokrasinin, herkesin kanun önünde eşitliği ilkesi; müzakereci demokrasinin, tarafların, müzakerelerde yer almaları ve argümanlarını serbestçe dile getirmeleri bakımından eşitliği varsayımı; agonistik demokrasinin ise çoğulculuğun sağlanması bakımından karşıt görüşlerin, muhalif kimselerin dışarıda bırakılmaması vurgusu, örnek olarak verilebilir.

Eşitlik, Jacques Rancière (2010a: 84) için de, demokrasinin bir varsayımı ya da ön kabulüdür, ulaşılabilecek bir amacı değildir. Demokrasi, "yoksulların iktidarı değildir, iktidar olma yeterliği bulunmayanların iktidarındır." Yönetme yetkisi olanlar demokrasi terimini icat ettiler, ama olguları tersine çevirerek demokrasiyi, "demos"un, halkın iktidarı olarak, yani yönetme yetkisi olmayanların yönetimi olarak tanımladılar. Aslında özgün anlamıyla *demos*, topluluğun bir parçası olan yoksullara göndermede bulunur. Yoksullar, nüfusun ekonomik olarak yoksul olan parçası olmasının ötesinde, siyasal olarak hesaba katılmayan insanlardır, iktidar kullanma yetkisi bulunmayanlardır. *Demos*, hesaba katılanlar kümesinin dışında kalmaktır, konuşma hakkına sahip olmamaktır. Demokrasi, böylece, *demos*'u oluşturanların, parçası olmadığı şeye dahil olmasıdır. Demokrasinin öznesini oluşturan halk, ne topluluk üyelerinin bir toplamıdır, ne de nüfusun emekçi kesimleridir. Halk, nüfusun hesaba katılan, sesine kulak verilen kesimleri bakımından bütüncü olan parçadır, çünkü hesaba katılmayan yoksulları nüfusun bütünü ile özdeşleştirmeyi mümkün kılar. Siyaset de zaten, parça olmayı parça kılarak bütünlük oluşturmaktır. Siyaset, emekçiler, toplumun hesaba katılan kesiminin bir eki ya da bütüncü olarak kaydedilen özneler olarak, parça olmayanlar parça olarak, dışarıda bırakılanlar içeri alınarak tanındığında var olur. Siyaset, iki farklı dünyanın bir uzlaşma olmadan bütünlüğünün belirmesi, halk, işçi, yurttaş gibi öznelerin belirmesine alan açılması, görülmeyen bu öznelerin görünür kılınmasıdır. Siyasetin özü ise, iki dünya arasında siyasal ihtilafın, çelişkinin, çekişmenin, siyasal mücadelenin kesintisiz sürmesidir (Rancière, 2010b: 31-39). Bu çerçevede demokrasi, iki ayrı dünyayı, iktidar yeterliliği olmayanlarla iktidar yeterliliği olanları yan yana getiren paradoksal bir bütünlüğün oluşturulması olarak siyasetin kendisidir. O kadar ki, demokraside yönetenlerin yönetilenleri yönetmesinin gerekçesini oluşturan belirleyici bir kural ya da ilke yoktur. Monarşi tek kişinin, oligarşi bir azınlığın yönetmesi ilkesine dayanmasına karşın, demokrasinin, yönetenlerle yönetilenler arasında güç dağılımını açıklayan bir ilkesi yoktur, bu bakımdan demokrasi belirli bir grubun iktidarı değildir (Rancière, 2011: 32-33). Bunun anlamı, demokraside, yönetilenlerin yöneten olmalarının yolunun açık olması, bu olasılığın reddedilmemesidir.

Bu açıklamalardan anlaşılabileceği üzere, Rancière'nin yaklaşımı, demokraside eşitliğin bir varsayım olduğunu gösterdiği halde, ihtilafın ve çelişkili konumların varlığının altını çizerek demokrasinin kutsanması sonucunu doğurmaktadır. Bunun yanında, bu yaklaşım, yöneten ve yönetilen olma farklılığının üretilme koşullarını araştırmaya gerek duymaz. Yöneten olmayı sağlayan unsurları görmezden gelir. Bir başka deyişle, sesini duyuranlar-sesi duyulmayanlar, görünür olanlar-olmayanlar, hesaba katılanlar-katılmayanlar ayrımını ve demokrasilerde engelleyici bir ilke bulunmadığı için öne açık olduğu halde yoksulların yöneten olamama durumunu yaratan eşitsizlikler ve bu eşitsizlikleri ortadan kaldıracak bir mücadele hedefi hakkında da bir açılım sağlamamaktadır.

Özgün anlamıyla demokrasi, bir sınıfsal ilişkidir; toplumsal olarak en altta bulunan ve en geniş kesimi oluşturan sınıfın iktidar olma olasılığının kabul edilmesidir. Klasik dönemde, aslında yöneten sınıfların sözcüleri bakımından demokrasi, açık biçimde sınıfsal bir kavramdır; çünkü onlar, demokratların taleplerinin sınıfsal talepler olduğunun farkındadırlar. Sonradan, piyasa ekonomisinin yerleştiği toplumlara demokrasi gecikmiş biçimde geldiğinde ise, demokrasi sınıfsal bir ilişki olarak değil de, sınıfları aşan bir kavram olarak görülür oldu. Demokrasi, artık, ezilen ve yoksul kesimlerin yarışan, rekabet eden kesimler olarak kapitalist toplum içinde yerini alma ve bütünleşme girişimiydi. Liberal düzende rekabet, kendinde iyi bir değer olarak kabul gördükten ve yerleştikten sonra, herkesin rekabetçi ilişkilere dahil edilmesi mantıksal bir sonuç olarak doğdu. Oy verme hakkı olmayanlar, siyasette de rekabetin olmasıyla ilgili bu noktayı vurgulamaya başladılar. Uzun mücadelelerden sonra sonuçta liberal düzen göreceli olarak demokratikleşti. Ama liberal devlet demokratikleşirken, eski demokrasi ideali de liberalleşti. Yoksulların yöneten olabilme olasılığı düşüncesi, oy hakkı bulunmayanların bu haklarına sahip olarak rekabete girme hakkı olarak demokrasi düşüncesine dönüşmüştü. Bu bir rekabette yer alma talebiydi. Eksiksiz bir insan yaşamı sürmek bakımından eşit hakka sahip olmak anlamına gelen, klasik demokrasinin eşitlik nosyonu, liberal demokraside, kendisi için rekabetçi yarışa girmek bakımından eşit yasal hakka sahip olmak anlamına gelen fırsat eşitliği nosyonuna dönüştü. Bu demektir ki, herkes yarışın içinde olabilir, hatta herkes yarışın içinde olmak zorundadır. Ancak kapitalist toplumda herkes eşit koşullarda yarışa girmez, çünkü orada sermayeye sahip olanlarla onlar için çalışmak zorunda olanlar arasında eşitsizlik hüküm sürer. Bu durumda, demokrasinin liberal devlete katkısı, devrimlere engel olmak ve kamu düzenini korumak üzere, halkın tepkisine anayasal kanallar sağlayıp tepkiyi orada eritmektir (Macpherson, 1972: 11-13; 47-57).

Demokraside eşitsiz olanların eşitliği varsayıldığı, yönetenlerle yönetilenlerin denk olduğu kabul edildiği için, toplumsal yaşamdaki eşitsizliklere ve dengesizliklere çözüm bulma çabasında olunmaz. Gerçekten de, Ross'un da belirttiği gibi, demokrasi, yönetme yeteneği olanlarla, bu yetenekten yoksun olduğu söylenenler arasındaki bölünmeyi gidermeye kalkışmaz. Ama şunu yapar: bu bölünmeyi, siyasal yaşamın, kararlara katılım sürecinin temeli ya da engeli olarak kabul etmez ve yönetilenler safında yer alanlar adına, sürece dahil olmak bakımından eşitlik için bir çağrıda bulunur. Yönetilenlerin yönetme iradesini gösteren Paris Komünü, demokratik siyasetin gerçekleşmesine yönelik en yetkin örneklerden biriydi. Ancak komün, on binlerce komüncü kurşuna dizilerek sınıfsal bir katliamla sona erdirilmiştir. Paris Komünü'yle birlikte demokrasi deneyiminin "fişkırsını, evrimini ve tasfiyesini yaşadıkdan sonra", "demokrasi" teriminin artık ulusal bir sınıf savaşında 'halk'ın taleplerini ifade etmek için kullanılmaz olduğu" açıktır (Ross, 2010: 94-99).

Demokrasi gerek Paris Komünü'yle birlikte, gerek 19. yüzyıl sonlarından başlayarak liberal düzende deşifre olmasına karşın, bazı görüşler, "demokrasi komünizmdir, komünizm de demokrasidir" denkleminde ulaşabilmektedirler (İnsel, 2010; Nancy, 2010). Bu denklem için Ahmet İnsel, Engels'in, "günümüzde demokrasi, komünizmdir" cümlesinin tanıklığına başvurmaktadır. Oysa İnsel'in yazısında kendisinin yer verdiği Marx ve Engels'in demokrasi kavrayışlarıyla, İnsel'in kendi demokrasi anlayışı oldukça farklıdır. İnsel'e göre, komünizm, demokrasi mücadelesinin kazanılması, yani emekçi kesimlerin haklarını elde etmesi, söz sahibi olması ve özelemlerini hayata geçirmesidir. Demokrasi, "insanlar arası ilişki alanında mutlak doğrunun lağvedilmesi"dir; "geleceğin yegane belirleyenin insanların eylemliliği olduğu"nın kabul edilmesidir. Oysa *Komünist Manifesto*'da yazdıkları gibi, Marx ve Engels (1987: 43) için demokrasi, devrimin yalnızca ilk adımı olarak proletaryanın yönetici sınıf konumuna gelmesi ve proletarya diktatörlüğünün kurulmasıdır. Görüldüğü gibi, proletarya iktidarında da demokrasi sınıfsal bir niteliğe sahiptir. Ama daha önemlisi, burjuva demokrasi/diktatörlüğünden farklı olarak proletarya demokrasisinde/diktatörlüğünde, iktidarı ele geçiren işçi sınıfı, sınıfları yok etmek ve sınıfsız bir toplumu gerçekleştirmek amacıyla iktidardadır (Marx, 1975: 117). Engels'in "günümüzde demokrasi, komünizmdir" derken işaret ettiği de, demokrasinin klasik anlamına yaslanan komünizmin, ezilenlerin bir sınıf ilişkisi olarak iktidar talebinde bulunması yanında, ezen-ezilen ayrımının, yani sınıfların ortadan kalktığı, varsayımsal değil gerçek bir eşitlik toplumunun kurulmasıdır. Bir başka deyişle, demokrasi=komünizm olarak yorumlanamaz. Nitekim Engels (1843), söz konusu yazısından üç yıl önce kaleme aldığı bir makalede de, demokrasinin bir çelişki, yalan ve ikiyüzlülük olduğunu, komünizmin ise gerçek eşitlik ve özgürlük olduğunu açık biçimde belirtmiştir.

Kapitalizmin ve demokrasinin karşıtı olarak komünizm, toplumsal ve ekolojik eşitsizlikler veriyken siyasal biçimsel eşitlik varsayımını ileri sürmez. Sınıflı toplum niteliğine sahip demokrasinin tersine komünizm, sınıfsız bir toplumdur. Sınıfların ortadan kalkması, ekonomik olarak biçimlenmiş eşitsizliklerin ve bu eşitsizliklerin sürdürülmesini olanaklı kılan sınıflı toplumun siyasal aygıtı olan devletin, ortadan kalkması anlamına gelir. Sınıfların yok olmasıyla, sınıf yönetimine de gereksinme kalmayacağı için devlet sönmülmeli, çünkü Marx ve Engels'in (1987: 44) belirttikleri gibi, siyasal iktidar, bir sınıfın örgütlü iktidarının diğer bir sınıfı baskı altına almasından başka bir şey değildir. Siyasal iktidar, yani yöneten-yönetilen bölünmesi ortadan kalkacak ve siyasal özgürleşme gerçekleşecekse, bu ancak, proletaryanın kendi karşıtı olan burjuvaziye yok etmesiyle mümkün olabilir. Proletarya, toplumdaki konumu nedeniyle, sınıf iktidarını, köleliği ve sömürüyü sona erdirerek kendi kendisini de yok eden sınıftır (Engels, 1878). Toplumsal mücadelede proletaryanın önemi de burada yatar. Proletarya, demokrasinin yöneten-yönetilen ayrımını devam ettiren bir sınıf olarak iktidara gelmez; karşıtı, kendisini ve devleti yok ederek iktidar yapılarını ortadan kaldıran bir sınıf olarak hareket eder.

Bu bakımdan, komünizm, belirli bir sınıfın değil bütün toplumun kurtuluşunu mümkün kılan bir düzendir (Engels, 1998: 39; Marx ve Engels, 1987: 45). Aynı zamanda komünizm, ekolojik eşitsizliklerin giderilmesi ve ekolojik adaletin gerçekleşmesini de sağlar. Daha önce gördüğümüz gibi, kapitalizmin sınıflı doğası, ekolojik sorunların ve adaletsizliklerin yapısal nedenini oluşturur. Ekolojik sorunlar insanlarla doğanın kesişme alanından doğmaz, kapitalist üretim sürecinin kalbindeki çelişkilerden doğar (Smith, 2010: 84). Sınıfsız toplumda, yaşamı tehdit eden ekonomik ve siyasal çelişkiler temizlenmiş olur. Böylece proletarya yalnızca kendisini özgürleştiren bir sınıf olarak değil, ekolojik kurtuluşu da sağlayacak özne olarak belirir. Bu ise, ekolojik zeminde mücadele eden toplumsal hareketlerle emek hareketinin birleşik mücadelesinin komünizm ekseninde buluşması için bir başka gerekçe oluşturur.

Gerçekten de, proletaryanın siyasal hareketi olarak komünizm, toplumsal olarak neyin gerekli olup olmadığını belirleyecek toplumsal denetim mücadelesidir. Komünizm, gerekliliği, pazarın mantığına göre değil, insan gereksinmelerine göre; değişim değeri ve kâra göre değil, kullanım değerine göre değerlendirme mücadelesidir. Nihai talep, emekçilerin, üretim süreci üzerinde ve böylece doğanın üretimi üzerinde denetim kurmasıdır (Smith, 2010: 89-90). Sınıfsız toplum olarak komünizm, yabancılaşmış emeğin ortadan kalkmasıyla insanın ürününe, doğaya, kendisine, türüne, topluma yabancılaşmasının sona erdiği, doğanın insanlaştığı ve insanın doğalaştığı bir toplumdur (Marx, 1977: 63-69; 92). Komün-

nizmde, ortaklaşa iş gören üreticiler, doğayla etkileşimlerini ortaklaşa denetleyip, rasyonel biçimde düzenlerler (Marx, 1998: 1098; Çoban, 2012). Üretim etkinliğinin rasyonel düzenlemeye konu olması, doğayı bozan, kirleten, yağmalayan, metalaştıran etkinliklerin engellenmesi demektir, çünkü insanların metabolik ilişki içinde olduğu ve onsuz var olamayacağı doğada bu tür etkinliklerde bulunması ekolojik olarak rasyonel değildir, bilinçsizcedir, akılsızcadır. Benzer biçimde, üreticilerin ortak denetiminin de ekolojik sonuçları vardır. Sınıflı toplumda ekonomik, siyasal, bürokratik ayrıcalık mekanizmaları, üreticilerin ortak denetimine engel olduğu için, hem ekolojik zararın üreticilerin, emekçilerin, yoksulların üzerine yıkılmasına zemin hazırlar, hem de böylece, ekolojik olarak yıkıcı süreçlerin ve etkinliklerin terkedilmesini zorlaştırarak bilinçli, rasyonel üretimi olanaksız kılar. Demokrasilerde gördüğümüz, egemen sınıfların, ayrıcalıklarının korunmasına yönelik olarak ekolojik açıdan yıkıcı kararları ve etkinlikleri üreticilerin ortak denetiminden uzak tutmaları olgusu, komünizmde söz konusu olamaz. Çünkü eşitsizlikleri ve ayrıcalıkları yaratan sınıfsal ayrışma, tanımı gereği sınıfsız bir toplumda yoktur.

Sonuç

Bu yazıda, sınıfsal ve ekolojik mücadelelerin birleşik bir harekette bir araya gelmelerinin gerekçelerini tartıştım. Bu birlikteliğin, her şeyden önce, toplumsal bir zemini bulunmaktadır. Emek sömürüsü ile ekolojik bozulmanın her ikisinin de kaynağında kapitalizm vardır. Ekolojik eşitsizlikler, kapitalizmdeki toplumsal eşitsizlik örüntülerine göre oluştuğu gibi, toplumsal eşitsizlikleri de yoğunlaştırmaktır. Hem ekolojik sorunların yaratılması bakımından, hem de bu sorunların etkilerine maruz kalmak bakımından kapitalist sınıflarla emekçi sınıflar arasında apaçık bir eşitsizlik söz konusudur. Ekolojik sorunlara çözüm olarak önerilen yollar da, kapitalist sınıfların yol açtıkları sorunların toplumsal ve ekolojik yükünü emekçi sınıfların ve yoksul kesimlerin üstüne yıkarak eşitsizliği artırmakta ve perçinlemektedir.

Bu bulgudan elde edilebilecek çıkarıma göre, sermayenin değil de, ekolojik zarara maruz bırakılan geniş toplum kesimlerinin ekolojik sonuçları olan kararları belirlemeleri, ekolojik rasyonalitenin gereğidir. Ama demokrasilerde bunun tam tersi gerçekleşmektedir. Demokrasi, sunduğu siyasal çerçeveye toplumsal ve ekolojik eşitsizliklerin egemen sınıfların yararına olarak sürmesini sağlar. Sermayenin siyasal, kültürel ve medyaya ilişkin yapıları ve mekanizmaları belirleme gücü nedeniyle, demokraside, kararlara katılım, eşitlik, özgürlük gibi ilkel işlerlik kazanmaz. Liberal demokrasi, egoist birey-kolektif amaç, minimum devlet-devlet müdahalesi, kanun önünde eşitlik-ekolojik zarar bakımından

eşitsizlik, hukukun egemenliği-egemenlerin hukuku, ikililerinde gördüğümüz çelişkilerden, gerilimlerden ve temsil sisteminin sorunlarından arınamaz. Nitekim, liberal demokrasinin sorunlarının farkında olan, onu eleştirmekle birlikte, yine de, demokrasinin bazı düzeltmelerle geliştirilebileceğini ileri süren çeşitli demokrasi yaklaşımlarının ekolojik eşitsizlikleri giderecek çözümleri üretmelerinin nedenlerini de yukarıda tartışmalarda gördük.

Demokrasinin büyüdü dünyasını böylece parçaladığımıza göre, sınıfsal ve ekolojik mücadelelerin birliği; liberal, çoğulcu, özgürlükçü, katılımcı, radikal, müzakereci, ekolojik, agonistik (çekişmeci) vb. adlar alan bir demokrasi bayrağı altında toplanamaz. Literatürde bunlar gibi pek çok türevi bulunan demokrasiler, ekolojik sorunlara çare üretememektedir. Çünkü, kapitalizmde olduğu gibi sınıflı bir toplumda, demokraside olduğu gibi sermayenin sınıfsal iktidarını perçinleyen bir yönetim biçiminde ekolojik sorunları çözüme kavuşturmak olanaklı değildir. Sınıflı bir toplumda ne eşitlikçi bir toplumsal düzen kurulabilir, ne de eşitsiz biçimde dağıtılan ekolojik zararın oluşmasına engel olunabilir. Bununla birlikte, demokrasi için mücadele yürütmenin yetersizliklerini ve açmazlarını vurgulamak, otoriter rejimlere çağrı çıkarmayı ima etmek değildir. Tam tersine, ekolojik zararlara maruz bırakılan toplumsal sınıflar ve kesimler için, eşitlikçi ve özgürlükçü bir düzene olan gereksinmeye işaret etmektir. Tam da bu nedenle, kapitalizmin olduğu gibi, demokrasinin de karşıtı komünizmdir. Demokrasinin sağlamadığı eşitlik ve özgürlük, komünizmde gerçekleşir. Sınıfsal ve ekolojik bileşenleriyle birleşik mücadelenin siyasal stratejisinin ekseni ve hedefi, bir toplumsal hareket ve sınıfsız toplum olarak komünizmdir. Toplumsal ve ekolojik olarak örtüşen sınıfsal eşitsizliklerin ve böylece, varlığını koruyan temel sınıfsal çelişkinin, giderilmesi, ancak sınıfsız toplumda mümkündür. Yukarıdaki tartışmada ortaya çıktığı üzere, karşıtı olan sermayeyi ve kendisini de yok eden proletaryayla birlikte sınıfsız toplumun kurulması, ekolojik rasyonaliteye hem uygun, hem de ekolojik rasyonalitenin gereğidir.

Bir başka deyişle, toplumsal zemini bakımından olduğu gibi, mücadele stratejisinin içeriği ve hedefi bakımından da birleşik mücadele, ortak bir paydaya sahiptir. Bu demektir ki, sınıf hareketinin ekolojik mücadeleye, ekolojik mücadelenin de sınıf hareketine açılması, kaynaşıp bütünleşmeleri için inandırıcı gerekçeler bulunmaktadır. Bu gerekçeler, işbirliği, dayanışma, ortak eylem, strateji ortaklığı ve partide/partili mücadelede bütünleşme gibi çeşitli düzeylerde ve biçimlerde birlikteliğin sağlanmasının kuramsal koşullarının bulunduğuna işaret eder. Birlikteliğin yalnızca tekil bir soruna karşı, kısmi ve geçici bir ittifak olarak görülmemesi önemlidir. Yazı boyunca geliştirilen tartışmalar, ekolojik sorunların kaynağı olduğu için kapitalizme karşı olmak, ekolojik eşitsiz ilişkilerin sürmesini

ve yeniden üretilmesini sağladığı için demokrasiye karşı olmak ve sınıfsız bir toplum için mücadele etmek biçiminde beliren bir gerekliliği, dolayısıyla da kapsamlı ve uzun süreli bir mücadele ortaklığına duyulan gereksinmeyi belirlemiş olmalıdır. Bu bulgular, çıkarımlar ve gerekçeler ışığında, mücadeleyi demokrasinin yerleştirilmesinden ibaret olarak görmeyen bir birleşik mücadele anlayışı için toplumsal ve ekolojik direniş ve mücadele, komünizmin nüvelerinin ortaya çıkarılması işidir. Bir başka deyişle, böyle bir yaklaşım için komünizm, yeni bir düzenin, parti olarak örgütsel, ekolojik rasyonaliteye uygun, bilinçli ve ortaklaşa üretimi, denetimi ve karar almayı sağlayan ekonomik, toplumsal ve siyasal, emek ve doğa ihlallerini soruşturan halk komiteleri ya da halk mahkemeleri gibi yargısal, vb. nüvelerini oluşturarak, sınıfsız toplumun, eşitliğin ve özgürlüğün gerçekleştirilmesi mücadelesidir.

KAYNAKÇA

- Adaman, Fikret ve Yahya M. Madra (2012) "Understanding Neoliberalism as Economization: the Case of the Ecology", Bogazici University Working Papers No. 2012/4.
- Akdemir, Özer (2011) *Anadolu'nun Altın'daki Tehlike: Kışladağ'a Ağıt*, İstanbul, Evrensel Basım Yayın.
- Badiou, Alain (2011) *Komünist Hipotez*, Çev. O. Bülbül, İstanbul, Encore.
- Badiou, Alain (2010) "Demokrasi Bayrağı", Eric Hazan (Haz) *Demokrasi Ne Alemde?* Çev. S. Kılıç, İstanbul, Metis, 15-23.
- Bahro, Rudolf (1989) *Nasıl Sosyalizm? Hangi Yeşil? Ne İçin Sanayi?* Der. ve Çev. T. Bora, İstanbul, Ayrıntı.
- Ball, Terence (2006) "Democracy", A.Dobson ve R.Eckersley (eds) *Political Theory and Ecological Challenge*, Cambridge, Cambridge University Press, 131-147.
- Balso, Judith (2011) "İnsanın Kendisini Mevcut Komünist Hipoteze Sunması: Felsefe İçin Olası Bir Hipotez, Siyaset İçin İmkansız Bir İsim Mi?", A.Badiou ve S.Zizek (Der) *Bir İdea Olarak Komünizm*, Çev. A.Ergenç ve E.Kılıç, İstanbul, Ayrıntı, 28-46.
- Beck, Ulrich (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity*, İng'ye Çev. M. Ritter, Londra, Sage.
- Bosteels, Bruno (2011) "Solcu Hipotez: Terör Çağında Komünizm", A.Badiou ve S.Zizek (Der) *Bir İdea Olarak Komünizm*, Çev. A.Ergenç ve E.Kılıç, İstanbul, Ayrıntı, 47-81.
- Bottomore, Tom (ed) (1991) *A Dictionary of Marxist Thought*, 2.Basım, Oxford, Blackwell.
- Brown, Wendy (2010) "Artık Hepimiz Demokratız...", E.Hazan (Haz) *Demokrasi Ne Alemde?* Çev.S.Kılıç, İstanbul, Metis, 51-65.
- Burkett, Paul (1999) *Marx and Nature: A Red and Green Perspective*, Basingstoke, Macmillan.
- Chatterjee, P. ve M. Finger (1994) *The Earth Brokers*, Londra ve New York, Routledge.
- Çoban, Aykut (2012) "Ekolojik Tartışmalar Bakımından Marx'ın Düşüncesinin Değeri", *Kurtuluş*, Sayı 2, 93-104.

- Çoban, Aykut (2010) "Sürdürülebilir Kalkınma' Ekseninde Bergama Köylü Direnişi", D.Yıldırım ve E.Haspolat (Der) *Değişen İzmir'i Anlamak*, Ankara, Phoenix, 561-99.
- Çoban, Aykut (2002) "Küreselleşmeye Karşı Olmak: Olanaklar ve Sınırlılıklar", *Praksis*, Sayı 7, 117-164.
- Dow, K. ve T.E. Downing (2011) *The Atlas of Climate Change*, 3. Basım, Brighton, Earthscan.
- Dryzek, John S. (2000) *Deliberative Democracy and Beyond*, Oxford, Oxford University Press.
- Eckersley, Robyn (2004) *The Green State*, Cambridge, Mass., The MIT Press.
- Engels, F. (1998) *The Condition of the Working Class in England*, Londra, The Electric Book Company.
- Engels, F. (1843) "Progress of Social Reform on the Continent", *MECW*, Cilt 3, <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1843/10/23.htm>
- Engels, F. (1878) "Karl Marx", *Selected Works*, Cilt 3, 78-87, <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1877/06/karl-marx.htm>
- Epli, Esin (2012) "Acele Kamulaştırma Yoluyla Doğa Talanı Hızlandırılıyor", *BirGün Gazetesi*, 3 Ağustos.
- Geniş, Şerife (2009) "Neo-liberal Kentleşmenin Mekânda Yansımaları: İstanbul'da Güvenlikli Siteler", *Toplum ve Bilim*, Sayı 116, 2009, 121-156.
- Güven, Semih (2012) "Bizim Eve Kırmızı Et Girmez", *BirGün Gazetesi*, 4 Ağustos.
- Hamsici, Mahmut (2010) *Dereler ve İsyanlar*, Ankara, Nota Bene.
- Harvey, David (2003) *The New Imperialism*, Oxford, Oxford University Press.
- Hayward, Bronwyn M. (1995) "The Greening of Participatory Democracy: A Reconsideration of Theory", *Environmental Politics*, Vol. 4, No.4, 215-36.
- Holloway, John (2010) *Crack Capitalism*, Londra, Pluto Press.
- Humphrey, Mathew (2007) *Ecological Politics and Democratic Theory*, Londra ve New York, Routledge.
- İnsel, Ahmet (2010) "'Günümüzde Demokrasi, Komünizmdir' veya Tam Tersi", *Birikim*, Sayı 259, Kasım, 13-19.
- Keleş, R., C. Hamamcı ve A. Çoban (2012) *Çevre Politikası*, 7. Basım, Ankara, İmge.
- Lenin, V.I. (1920) *Left-Wing Communism: An Infantile Disorder*, www.marxists.org
- Macpherson, C.B. (1972) *The Real World of Democracy*, New York ve Oxford, Oxford University Press.
- Marx, Karl (1998) *Capital Volume III*, Londra, The Electric Book Company.
- Marx, K. (1977) *Economic and Philosophic Manuscripts of 1844*, Moskova, Progress Publishers.
- Marx, K. (1975) *The Class Struggles in France*, Moskova, Progress Publishers.
- Marx, K. ve F. Engels (1987) *The Communist Manifesto*, New York, Pathfinder Press.
- Marx, K. ve F. Engels (1970) *The German Ideology*, Londra, Lawrance & Wishart.
- Mouffe, Chantal (2000) "Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism", *Political Science Series* No 72, Institute of Advanced Studies of Vienna.

- Nancy, Jean-Luc (2010) "Sonlu ve Sonsuz Demokrasi", Eric Hazan (Haz) *Demokrasi Ne Alemde?* Çev. S. Kılıç, İstanbul, Metis, 66-80.
- Neale, Jonathan (2009) *Küresel Isınmayı Durduralım, Dünyayı Değiştirelim!* Çev. D.Tarkan, İstanbul, Yordam.
- O'Connor, James (1998) *Natural Causes: Essays in Ecological Marxism*, New York ve Londra, Guilford Press.
- Offe, Claus (1985) "New Social Movements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics", *Social Research*, Vol. 52, No. 4, 817-68.
- Plumwood, Val (2002) *Environmental Culture: The Ecological Crisis of Reason*, Londra ve New York, Routledge.
- Plumwood, Val (1995) "Has Democracy Failed Ecology? An Ecofeminist Perspective", *Environmental Politics*, Vol. 4, No. 4, 134-68.
- Poulantzas, Nicos (1980) *State, Power, Socialism*, İng'ye Çev. P. Camiller, Londra, Verso.
- Rancière, Jacques (2010a) "Demokrasiye Karşı Demokrasiler", Eric Hazan (Haz) *Demokrasi Ne Alemde?* Çev. S. Kılıç, İstanbul, Metis, 81-86.
- Rancière, Jacques (2010b) *Dissensus: On Politics and Aesthetics*, Londra, Continuum, 2010.
- Rancière, Jacques (2011) "Demokrasinin Bir Anlamı Olabilir mi?" Çev. K.C. Can, G.E. Çelik, U. Özmakas, *Felsefe Yazın*, Yıl 6, Sayı 18, 30-36.
- Ross, Kristin (2010) "Satılık Demokrasi", Eric Hazan (Haz) *Demokrasi Ne Alemde?* Çev. S. Kılıç, İstanbul, Metis, 87-103.
- Roy, Arundhati (2010) *Çekirgeleri Dinlemek: Demokrasi Üzerine Saha Notları*, Çev. O.Akınhay, İstanbul, Agora Kitaplığı.
- Saward, Michael (2006) "Democracy and Citizenship: Expanding Domains", J.S. Dryzek, B. Honig, A. Phillips (eds) *The Oxford Handbook of Political Theory*, Oxford University Press, 400-19.
- Sicottea, Diane (2010) "Some More Polluted Than Others: Unequal Cumulative Industrial Hazard Burden in the Philadelphia MSA, USA", *Local Government*, Vol. 15, No. 8, 761-74.
- Smith, Neil (2010) *Uneven Development*, 3. Baskı, Londra ve New York, Verso.
- Szasz, A. ve M. Meuser (1997) "Environmental Inequalities: Literature Review and Proposal for New Directions in Research and Theory", *Current Sociology*, Vol. 45, No. 3, 99-120.
- Touraine, Alain (1997) *Demokrasi Nedir?* Çev. O. Kunal, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- UNDP, United Nations Development Programme (2007) *Human Development Report 2007/2008*, New York.
- UNEP, United Nations Environment Programme (2012) *Global Environment Outlook 5: Environment for the Future We Want*, Nairobi.
- UNHROHC, UN Human Rights Office of the High Commissioner, ve UNEP (2012) *Human Rights and the Environment, Rio +20: Joint Report OHCHR and UNEP*, Rio.
- White, Harvey L. (1998) "Race, Class and Environmental Hazards", D.E. Camacho (ed), *Environmental Injustices, Political Struggles*, Durham ve Londra, Duke University Press, 61-81.
- Yavuz, C.I. ve F.A. Tanık (ed) (2011) *Türk Tabipleri Birliği Dilovası Raporu*, Ankara, TTB Yayını.